

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО НАЧАЛНА И ПРЕДУЧИЛИЩНА ПЕДАГОГИКА
КАТЕДРА „ИЗОБРАЗТЕЛНО ИЗКУСТВО“**

Венцислава Христова Стоянова

**ФОРМООБРАЗУВАНЕ И ПРИЛОЖЕНИЕ НА
ДЕКОРАТИВНО-АБСТРАКТНИТЕ ХУДОЖЕСТВЕНИ
ФОРМИ В ОБУЧЕНИЕТО ПО ИЗОБРАЗТЕЛНО
ИЗКУСТВО**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертационен труд

за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“

Професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по (Методика на обучението по изобразително изкуство)

Научен ръководител:
проф. д-р Лаура Димитрова

София
2015

Дисертационният труд е с обем от 280 страници, от които 215 страници са текст-изложение и 65 страници са приложения (които са отделени в самостоятелно книжно тяло). Структурата на дисертацията включва увод, три глави и заключение. Библиографията се състои от 111 заглавия, от които 79 източници на кирилица и 32 на латиница. Включени са 3 приложения (в отделно книжно тяло), които отговарят по съдържание и илюстрират трите основни глави от дисертацията (включени са и въпросници за входяща, междинна и изходяща диагностика). Дисертационният труд съдържа общо 15 таблици, 41 диаграми и 3 схеми. В приложенията са включени 244 фигури, от които 231 фотоси, 4 въпросника, 1 презентация (състояща се от 30 слайда) и 1 списък под формата на таблица. Номерата на включените в автореферата таблици, диаграми и схеми, съвпадат с тези в дисертационния труд.

В увода на дисертационния труд е обоснована актуалността на проблема и е представена концепцията на изследването. Дисертацията е разделена на три глави. В първата се разглеждат теоретичните постановки по изследваната проблематика, чрез проучване на литературни и други източници. Втората глава представя проведените предварителни проучвания на терен, формирането на теоретичен модел на методическата система (обосновка и описание на задачите и на критериите за оценка), както и инструментите за диагностика. В третата глава са описани организационните параметри на изследването и е направен анализът на резултатите чрез количествени и качествени подходи. В заключението са резюмирани получените резултати, формулирани са изводи и препоръки, както и приносите на дисертационното изследване.

СЪДЪРЖАНИЕ:

УВОД	5
ГЛАВА 1. ПОСТАНОВКА НА ПРОБЛЕМА. ПРОУЧВАНЕ НА ЛИТЕРАТУРНИ И ДРУГИ ИЗТОЧНИЦИ	10
1.1. Декоративно-абстрактните художествени форми (ДАХФ) в изкуството	10
1.1.1. Основни принципи на формообразуването и на комбинаториката в изкуството	10
1.1.2. Изразни средства при формообразуването и декоративно- абстрактната образност	10
1.1.3. Същност, особености и произход на декоративно-абстрактната образност	11
1.1.4. Избрани автори, които използват декоративно-абстрактни форми като основа на теоретичните и художествените си творби	12
1.1.5. ДАХФ в българския модернизъм от 20-те години на XX век	12
1.1.6. Символика на избрани декоративно-абстрактни форми	13
1.1.7. Връзка на ДАХФ с асоциативното мислене	14
1.1.8. Възприемане на изкуството, осмисляне и естетическо преживяване	14
1.1.9. Стремехът към абстракция	15
1.2. Декоративно-абстрактните художествени форми (ДАХФ) в обучението по изобразително изкуство	15
1.2.1. Художествените форми като основа за образователни изслед- вания. Педагогически контекст на изследвания проблем	15
1.2.2. Аспекти на обучението по изобразително изкуство в контекста на съвременната социална реалност	16
1.2.3. Преглед на държавните образователни изисквания (ДОИ) – 9-12 клас в средното общообразователно училище	16
ГЛАВА 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЕН МЕТОДИЧЕСКИ МОДУЛ ЗА ПРИЛАГАНЕ НА ДЕКОРАТИВНО-АБСТРАКТНИТЕ ХУДОЖЕСТВЕНИ ФОРМИ (ДАХФ) В ОБУЧЕНИЕТО ПО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО – ТЕОРЕТИЧЕН МОДЕЛ	17
2.1. Предварителни практически проучвания – на терен	17
2.2. Извеждане на концепция за формиране и прилагане на методически модул, свързан с декоративно-абстрактните художествени форми (ДАХФ)	19

2.3. Формиране на теоретичен модел на методическата система (обосновка и описание на задачите и на критериите за оценка)	20
2.4. Диагностични инструменти и процедури	24

ГЛАВА 3. КОЛИЧЕСТВЕНИ И КАЧЕСТВЕНИ ПОДХОДИ ЗА АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО	24
3.1. Описание (параметри) на основния педагогически експеримент ...	25
3.2. Анализ на диагностични инструменти за входяща диагностика	25
3.3. Междинна диагностика	27
3.4. Анализ на творческото развитие на експерименталната група в практически план – анализ на формирания експеримент	28
3.5. Анализ и сравнение на творческите резултати на контролната и на експерименталната групи	32
3.6. Анализ на диагностични инструменти за изходяща диагностика ...	37
3.7. Доказване на хипотезата	39
Резюме на получените резултати	40
Изводи и заключение	41
Приноси на дисертационния труд	43
Публикации на докторанта, свързани с дисертационния труд	44

УВОД

Контекстът, в който се провежда настоящото изследване е свързан със съвременната ситуация, където непрекъснатите аритмични трансформации в условията на съществуване и хаосът в живота на хората неминуемо водят до изкривявания в мисленето и разбирането на съвременния човек за заобикалящата го реалност. Постоянни промени се наблюдават и в трактовката и кодирането на абстрактните художествени форми. Но тяхната същност винаги си остава почти еднаква и лесно разпознаваема. Основната разлика е в степента на разбиране и осмисляне на дълбочината и значението им. В днешната реалност човекът все по-често започва да се лишава от възможността сам да разсъждава и да изгражда мисловни връзки и конструкции. Именно затова е важно да се обърне внимание на този проблем още от ученическа възраст, и в процеса на обучение по изобразително изкуство да се прилага задълбочена система за работа с абстрактни художествени форми в най-широк аспект. Теми за декоративно-абстрактните художествени форми може и трябва да се разглеждат в контекста на днешното образование по изкуства в българските училища. Защото е важно младият човек да познава традициите от миналото, за да е в състояние да опознае и разбере новостите на бъдещето. А в основата и на двете стоят абстрактните художествени форми и без осмислянето и разбирането на тяхната същност, човек наистина остава напълно „сляп“ и изгубен в трансформациите на живота и на изкуството.

В контекста на настоящата ситуация, в образованието по изобразително изкуство се налагат все по-динамични промени с цел да се постигне адекватност по отношение на съвременната социална реалност, отразена в актуалните концепции и форми, свързани със самото изкуство. Обучението по изобразително изкуство не цели само и единствено да обучи и превърне учениците в артисти и автори, както голяма част от хората продължават да смятат. Напротив – обучението по изобразително изкуство цели да развие така нужните на всеки човек визуална култура и грамотност, творческо, абстрактно и контекстуално мислене, както и ценностна ориентация. По този начин учениците ще могат да си изградят всестранна визия за жизнен път, обезпечаваща им безопасност, целеустременост и самосъзнание за ценност. А това са все неща от първостепенна важност за изграждане на личността на днешния човек, за неговото прогресивно развитие, успех и адаптивност в контекста на днешната реалност. Именно поради това, художественото образование не бива да бъде омаловажавано и подценявано, а да бъде максимално и ползотворно използвано в неговия най-широк аспект.

Днес обучението по изобразително изкуство е изправено пред сериозни въпроси и ситуации. Мястото на художественото обучение в заключителния етап на средното общо образование в България е незначително, маргинално и дори пренебрегвано. Съществуват многобройни и разнородни причини за това, но основната е относителната изолираност на предмета Изобразително изкуство в общата концептуална рамка на обучението. Това се дължи на слабата степен на корелация между изпълнението на стандартите, заложи в програмите по изобразително изкуство и тези в останалите програми в учебния план. Друг основен проблем е преобладаващата незаинтересованост и подценяването на предмета, както от страна на преподавателите, така и от страна на учениците, което води до неизпълнение на записаните в учебните програми стандарти и недостигане на желаните резултати. Това подценяване, вероятно, се дължи на все по-негативното отношение на обществото към изкуството, и по-конкретно към неговите съвременни форми. Новата ситуация в началото на ХХ век и специфичните ѝ проявления в България формират условия, в които се поражда „визуална неграмотност“. Всяко ново поколение все по-трудно възприема, декодира и интерпретира множеството се образи (дигитални, виртуални и пр.) в заобикалящата го среда.

Необходимостта от настоящото изследване е продиктувана от липсата на достатъчно конкретен и организиран материал по въпроса за приложението на абстрактните художествени форми в обучението по изобразително изкуство. Обществено полезно и необходимо би било да се структурира знание и да се изведе от него система, която да се приложи в педагогиката, което е и основната цел на изследването. Това се налага от нуждата художественото образование да бъде актуално на съвременното развитие както на изкуството, така и на педагогиката. В теорията съществуват немалко трудове, които разглеждат въпроса за употребата на декоративно-абстрактните форми в изкуството и в културата през всички епохи. Липсва, обаче, систематизирана и последователно изведена методическа система по въпроса, която да е достъпна за учениците и да е залегнала в образователния процес.

Актуалността на изследваната тема е свързана с факта, че абстрактните форми стоят в основата на настоящата сложна реалност, почти изцяло обгърната от дигиталните средства и електронните технологии, където всичко е потънало дълбоко в информационна и визуална пренаситеност. Разбирането, осмислянето и приложението на абстрактните художествени форми все повече се променя в унисон с променящото се мислене, поведение и разбиране на днешния човек за света и изкуството. Този процес е свързан с преориентацията на границите на днешното творчество и на насоките на художественото развитие на изкуството и живота.

Основни понятия (категориален апарат)

В настоящото изследване се използват основни понятия, някои от които, когато това позволява, ще се изписват в съкратен вид с абrevиатури.

Формообразуване – вид проектиране (програмиране), който обобщава основните закономерности, принципи и механизми при строежа и структурирането на художествените форми и изучава възможните комбинации на определен брой елементи при предварително зададени условия.

Декоративно-абстрактни художествени форми (понятието по-нататък в дисертацията ще се изписва по следния начин – ДАХФ) – съвкупност от изобразителни средства в дадено художествено произведение. Абстракции на действителността, които изразяват самите себе си, имат декоративен характер и се подчиняват на определени геометрично-абстрактни закономерности. Те са с богат сугестивно-асоциативен потенциал.

Декоративност – декоративните изображения представляват образи, в които не се влага никакво предметно значение, а се гледа на тях като на орнамент, служещ за украса и декорация.

Обект на дисертационното изследване е процесът на обучението по изобразително изкуство на ученици от гимназиален етап на образование.

Предмет на изследването са начините на приложение на декоративно-абстрактните художествени форми в обучението по изобразителни изкуства.

Целта на настоящото изследване е да се създаде методически модул за приложение на декоративно-абстрактните художествени форми в обучението по изобразително изкуство в гимназиален етап на образование, който да доведе до повишаване на интереса и на мотивацията на учениците и до развитие на теоретичните им знания и художествените им умения относно използването на декоративно-абстрактни художествени форми в изкуството.

Постигането на целта е свързано с реализирането на **следните задачи**:

Научно-теоретични задачи:

- Проучване на литературни и други източници (български и чуждестранни) по темата – от сферата на изкуството и от сферата на образованието.
- Проучване актуалността на темата и поставянето ѝ в съвременен контекст.
- Анализирание и структуриране на натрупания материал в методическа система.

– Проучване ефективността на процеса на обучение по изобразително изкуство и проверяване функционалността на създадения методически модул (анализ на практическия педагогически експеримент и на резултатите от него).

– Доказване на хипотезата. Формулиране на изводи за качеството на създадения модул, за неговата полза и за интегрирането му в педагогическата практика.

Практико-приложни задачи:

– Разработване, изпробване и прилагане на съответен диагностичен инструментариум, нужен за целите на изследването.

– Структуриране, техническо обезпечаване и провеждане на практически експеримент с ученици от гимназиален етап на образование чрез прилагане на създадения експериментален методически модул.

Хипотеза

В настоящото дисертационно изследване се предполага, че прилагането на интердисциплинарен методически модул (система) за използването на ДАХФ в процеса на обучение по изобразително изкуство в гимназиален етап, би повишило интереса, мотивацията и степента на теоретичните знания и на художествените умения на учениците за използването на такива форми.

Етапите на изследването могат да се проследят на следната схема:

Схема 1 – етапи на дисертационното изследване

Контингент. Формиране на извадка

Изследваните лица в настоящия дисертационен труд са ученици от гимназиален етап на образование в паралелки с профил Изобразително изкуство в средните общообразователни училища (СОУ). Контингентът е сведен до ученици от 10 и 11 клас от четири училища в град София. Изследваните лица са разпределени в контролна група (3 паралелки, 46 ученици) и в експериментална група (3 паралелки, 48 ученици).

Използваните методи на изследване и анализ са следните:

- Теоретично проучване – проучване на български и на чуждестранни научни източници, свързани с темата, както и на нормативни документи за обучението по изобразително изкуство в гимназиален етап на образование.

- Педагогически експеримент – основен метод на изследване. Целта на този метод е апробация на разработения експериментален модел за приложение на ДАХФ в педагогическата практика. Педагогическият експеримент е проведен в двете групи – контролна и експериментална. В контролната група се установява входящо и изходящо ниво на познания и умения, свързани с ДАХФ, без децата да работят по експерименталния модел. В експерименталната група също се установява входящо и изходящо ниво, но учениците участват във формиращия експеримент и работят по всяка от учебните задачи от системата.

- Интервю – свободно, нестандартизирано и неформално интервю, чрез което се цели установяване на факти, като допълнение на исторически факти (изясняване на данни от документи и фотографии). Въпросите са предварително подготвени от докторанта, но имат само насочващ, допълващ и уточняващ характер. Интервюто е индивидуално, непосредствено и устно (записано с технически средства – диктофон).

- Въпросници (за входяща, междинна и изходяща диагностика) – три различни въпросника, включващи предварително разработени въпроси, които да разкрият, както личното отношение и мнение на учениците, така и теоретичните им знания по въпроси за ДАХФ.

- Наблюдение (педагогическо наблюдение на работата в клас) – провежда се по време на всички етапи от педагогическия експеримент, а целта му е възможно по-пълна и обширна реконструкция на процесите в часовете по изобразително изкуство. Получените данни се използват за описание, обяснение и прогнозиране на процесите, развиващи се по време на прилагането на експерименталния модел в училище.

- Диагностичен разговор – чрез кратки дискусии и конференции с учениците се получава информация за отношението, състоянието и проблемите, които представляват интерес за изследването.

- Методи за анализ на данни – резултатите от методите на изследване са анализирани на базата на комбинация от количествените показатели, представени в табличен и графичен вид с качествен анализ. Основната част от количествения анализ се базира на изведени критерии, които са операционализирани да количествено измерими показатели. Качествените методи за анализ са Феноменологичен анализ, Херменевтичен анализ и Анализ на съдържанието (Content-Analysis).

ГЛАВА 1. Постановка на проблема. Проучване на литературни и други източници

В тази глава се проучват литературни и други източници (български и чуждестранни), свързани с декоративно-абстрактните художествени форми в изкуството и в художественото образование.

1.1. Декоративно-абстрактните художествени форми (ДАХФ) в изкуството

1.1.1. Основни принципи на формообразуването и на комбинаториката в изкуството

В началото на първа глава се изследват базови принципи на формообразуването и комбинаториката в изкуството. Съпоставят се теории на архитекти и дизайнери (Никифорова 2010; Желева-Мартинс 2006; Минкова 2006; Райчев 2002), като по този начин се стига до изясняване на същността на формообразуването като творчески процес – ритмична организация на динамични структури, комбинация между техните компоненти и форми. Изясняват се спецификите на „програмното формообразуване“, както и основните понятия, свързани с теорията на формообразуването: конструкция и форма, система и структура, организация и строеж.

Прави се опит за изясняване на взаимовръзките между комбинаториката и формообразуването, чрез съпоставяне на различни теории. По този начин се стига до извода, че формообразуването е свързано с изграждането на самите форми, а комбинаториката – с механизма за регулиране и взаимовръзка между формите.

Комбинаториката и формообразуването играят основна роля в архитектурата и в дизайна във всичките му разновидности, където тяхната основна задача е свързана с прилагането на геометрични схеми и закономерности в проектирането на форми. Във връзка с това, се проучват педагогически аспекти на проблемите, свързани с формообразуването и комбинаториката, които са важна и необходима част при обучението по дизайн, по декоративно-приложни изкуства и по архитектура.

1.1.2. Изразни средства при формообразуването и декоративно-абстрактната образност

Разглеждат се основните изразни средства, с които се характеризира декоративно-абстрактната образност. На първо място е *композицията*, която обединява и структурира компонентите във всяко произведение на изкуството. Идентифицират са композиционни принципи и се изясняват основни понятия

като хармония, равновесие, организация, съизмеримост, мащаб, пропорции, композиционен център, контекст и др. *Формата* като основно изразно средство и един от най-важните компоненти на композицията, се разглежда като носител на символни значения. Във връзка с това, се изясняват някои функции, които абстрактните художествени форми изпълняват. Акцент се поставя и върху понятието „хармонизация на формата“. Друг основен елемент на композицията, който се проучва, е *линията*. Тя съдържа в себе си огромната символна и смислова значимост, изразявайки различни състояния. Специално внимание се отделя на теоретичните разработки на един от най-влиятелните представители на абстракционизма Василий Кандински и неговото съчинение „Точка и линия в равнината“ (Кандински 1995). Последното изразно средство, което се разглежда в тази част от първа глава е *цветът*. Представят се главните му характеристики: тон, оттенък, наситеност (степен на яркост), нюанс и др., както и някои специфики на колорита. На преден план се извежда психофизиологичната страна на въздействие на цвета върху човека, която е свързана с пораждането на определени чувства и емоции.

1.1.3. Същност, особености и произход на декоративно-абстрактната образност

В тази подточка се проследяват връзките на декоративно-абстрактната образност в изкуството с природата и с религията (Цанев 2008; Ворингер 1993). Съгласно теорията на Вилхелм Ворингер се стига до твърдението, че трансцендентните представи на човек в сферата на религията, от една страна, и потребността от абстракция в сферата на изкуството от друга, са прояви на една и съща психическа и художествена нагласа. Прави се опит за разделение между религията и изкуството на Изтока и тези на Запада (Ворингер 1993; Райнов 1919). Разглежда се и процесът на борба между инстинкт и разум и как той се отразява в художествената дейност и декоративно-абстрактната образност. На базата на тези проучвания се прави обобщението, че противопоставянето между абстракция и натуроподобност в изкуството се съотнася с противопоставянето между инстинкт и разум в човешката душевност; с противопоставянето между страх от всемира и доверие към природата и с противопоставянето между трансценденталност и иманентност в религията.

Проследяват се също и различни теории, схващания и хипотези за произхода и възникването на декоративно-абстрактната образност. Акцент се поставя върху изясняване на същността и функциите на абстрактните форми и посочване на разликите между тях и натуроподобните форми в изкуството.

1.1.4. Избрани автори, които използват декоративно-абстрактни форми като основа на теоретичните и художествените си творби

В тази част от първа глава се проучва и анализира творчеството на избрани автори (от модернизма и съвременното изкуство), в чиито теоретични и художествени произведения ДАХФ са основно изразно средство.

Разглеждат се избрани автори от западното модерно изкуство в началото на XX век, в чиито творби преобладава декоративността и геометрично-абстрактната образност. Изследват се концепциите и спецификите на първото по рода си училище за дизайн „Баухаус“. Специално внимание се обръща на основните философски принципи на европейския модернизъм, заложили в теоретичните съчинения на Паул Клее и Василий Кандински, които се опитват да създадат абстрактна и универсална граматика на визуалното изразяване.

Основният акцент се поставя върху творчеството на автори, свързани със съвременните форми на изкуството. Подробно се разглежда творчеството на художниците: Соня Делоне, Ричърд Лонг, Робърт Смитсън и Джим Деневан.

На базата на този анализ се формулират и извеждат определени констатации за същността и особеностите на декоративно-абстрактните форми в контекста на съвременното изкуство.

1.1.5. ДАХФ в българския модернизъм от 20-те години на XX век

Изложението в първа глава продължава с изследване и анализиране на творби на български автори от периода на изкуството на българския модернизъм от 20-те години на XX век, които интерпретират геометричните абстрактни форми по специфичен декоративен начин. Проучват се творческите принципи, декларирани в статии и есета на значими творци и критици от този период – Гео Милев, Чавдар Мутафов, Сирак Скитник, Николай Райнов и др. Основополагащи и специфични за модерното изкуство в България през 20-те години са геометричните фигури, декоративните форми и линиите като основни изобразителни елементи. Категорични свидетелства за важната роля на ДАХФ като изразни средства могат да се намерят в есетата на Николай Райнов: „Симбол и стил“, „Източно и западно изкуство“, на Чавдар Мутафов: „Линията в изобразителното изкуство“, „Плакатът“, „Декоративни очертания в нашата живопис“, в статиите на Гео Милев „Юбилейна изложба“, „Николай Дюлгеров и кубизма“ и др., които се разглеждат и анализират подробно в тази част от дисертационния труд.

Освен теоретични разработки, тук се изследват и художествени произведения на изявени български модернисти, свързани с декоративната форма, геометричния символизъм и орнамента. Анализира се творчеството на

художниците Николай Дюлгеров и Иван Милев, като се посочват специфични особености на стила и начините на художествено изразяване на всеки от тях.

1.1.6. Символика на избрани декоративно-абстрактни форми

В тази подточка се отразяват основни характеристики на символните значения на избрани геометрично-абстрактни форми, като се акцентира на значението им за културата и изкуството на човечеството. През различните епохи, в една или друга степен, в абстрактно-геометричната форма се въплъщават и кодират дълбоки послания и значения, свързани с вярата, мисленето и с представата за света. В геометричната форма намират израз и духовните, и земните представи. В изкуството тя се превръща в знак, наситен с много значения, мисли и идеи. Всяка такава форма притежава своя символика, както и своя функция. Във връзка с това, се изяснява понятието „символ“ и неговите геометрично-абстрактни художествени проявления, важни за културната комуникация в сферата, както на изкуството, така и на живота.

В настоящата дисертация предмет на проучване са няколко основни геометрично-абстрактни форми, които са най-широко разпространени в изобразително-творческата дейност на човека. Без претенция за изчерпателност, се разглеждат основни символни значения и различни приложения, като акцентът се поставя върху формите на *спиралата* и *кръга*.

Проучва се психологическото въздействие на формата на *спиралата*, както и някои различни тълкувания на символа, в зависимост от културата, в която се използва. Прави се опит за изясняване на същността на символа на спиралата, като се посочват примери за спираловидни изобразителни елементи в праисторическата епоха (издълбани каменни блокове в моилата в Нюгрендж, Ирландия, около 3200 г. пр. Хр.; галисийски рисунки върху камък, Испания, около 1800 г. пр. Хр.; пиктографско писмо от глинения Диск от Фестос, о-в Крит, около 1700 г. пр. Хр.; геометрични декоративни рисунки на древногръцки глинени съдове, около 1000 г. пр. Хр.).

Кръгът се разглежда подробно чрез изясняване на символните значения на неговите различните разновидности (кръг с плюс в центъра, кръг с точка в центъра, концентрични кръгове и др.) и чрез разкриване на неговата роля в духовния свят на човека, в ритуалите и магьосничеството, както и в архитектурата и в изобразителното изкуство.

Материалите, проучени в тази част от дисертацията, свидетелстват за здраво изградена единна представа за абстрактно-геометричните форми като система за комуникация и визуализация на необозримото. Въпреки разликите и нюансите в мисленето, поведението, общуването и живота на хората от различни епохи и култури, същността на декоративно-абстрактните форми

остава почти непроменена. Затова те се превръщат в един от основните символи на връзката с трансцендентното, давайки начало на живописния език на кубисти и абстракционисти, защото още от първобитното изкуство започва тенденцията към „геометризация на пространството“ и към употребата на геометрични символи, които създават абстрактна символика.

1.1.7. Връзка на ДАХФ с асоциативното мислене

Връзката на ДАХФ с асоциативното мислене се изследва чрез разкриване на възможностите на абстрактната образност по посока на филмираната анимация. Анализират се разработки на Леотан Гаскард (Gascard 1983) – един от авторите, който подробно изследва движещата се абстрактна художествена форма. Прави се опит за паралел между реалистичната и абстрактната образност в произведенията на изкуството, като се акцентира на необхватните възможности за развитие на възприятието, въображението и асоциативното мислене, които могат да се постигнат чрез абстрактните изображения.

Особено внимание се отделя на процеса на интерпретация при декодирането на визуални форми и връзката между знанието и виждането. Съпоставят се теории на Артър Данто, Ернст Гомбрих и Ервин Панофски (Danto 1981; Гомбрих 1988; Панофски 1986). Според тях формите, цветовете и линиите, които човек възприема, стават разпознаваеми за него не защото „естествено“ са му дадени, а защото ги е научил. Във връзка с това, образите, които човек вижда, се предопределят от контекста на културната среда, в която се намира. Тя определя и доколко даден образ ще бъде разчетен и декодиран, както и какъв смисъл ще бъде вложен в него. Теорията на Панофски за „наивния зрител“ може да бъде съпоставена с теорията на Гомбрих за „невинното око“. По този начин се разглежда проблемът за „истинността“ на възприеманите изображения.

1.1.8. Възприемане на изкуството, осмисляне и естетическо преживяване

Въз основа на утвърдени научни трудове от областта на философията, естетиката, антропологията, теорията и историята на изкуството се очертават основни гледни точки към проблема за възприемането на изкуството. То представлява сложен психически процес, свързан с възпитанието на естетически вкус, с умението да се възприема, разбира и оценява художествената стойност на творбите.

Осмислянето и естетическото преживяване в контекста на декоративно-абстрактната образност се анализира от философска и психологическа гледна

точка, както и в контекста, свързан с политическата и с религиозната обстановка през различните епохи.

Отчитат се някои специфики на процеса на естетическото възприятие, свързани с визуалната грамотност и култура, със съзерцаването и осмислянето на художествените образи. Естетическото преживяване се разглежда във връзка със съвременната социална реалност, в която динамиката на огромното количество дигитални визуални образи е изключително голяма, а достъпът до тях (посредством компютърните технологии и световната интернет мрежа) е бърз и лесен за всеки човек.

Анализират се някои теории, свързани с възприемането и естетическото преживяване на изкуството (Панофски 1986; Фрай 1988; Зонтаг 2013; Паси 1976), както и аспекти на гешалтпсихологията, свързани с процеса на визуалното възприятие и визуалното мислене (Арнхейм 1973).

1.1.9. Стремeжът към абстракция

Тук се прави опит да се установи същността и характерните особености на „стремежа към абстракция“ чрез противопоставянето му на инстинкта за подражание. Стремeжът към абстракция е съотнесен към съвременното мислене на художника и човека, като се разкрива основната му цел – изобразяването на универсални идеи. Стремeжът към абстракция се анализира и от гледна точка на начина, по който дадено изображение е замислено от създателя си и възприемано от зрителя.

Въз основа на разработките на българския изкуствовед и критик Димитър Аврамов в неговия труд „Естетика на модерното изкуство“ (Аврамов 2009), се разглеждат естетиката, декоративизмът, формата и символите на модерното изкуство в Европа в началото на XX век, където стремeжът към абстракция е много силно застъпен.

1.2. Декоративно-абстрактните художествени форми (ДАХФ) в обучението по изобразително изкуство

1.2.1. Художествените форми като основа за образователни изследвания. Педагогически контекст на изследвания проблем.

Изложението на първа глава продължава с изясняване на педагогическия контекст и мястото на ДАХФ в художественото образование. На базата на научни трудове от областта на педагогиката и методиката на преподаване на изобразително изкуство се проучват художествените форми (в частност декоративно-абстрактните) в контекста на обучението по изкуства в

гимназиален етап. Очертават се възможности за положително развитие на различни умения и знания, посредством прилагането на ДАХФ в обучението. Прави се опит за систематизация на най-важните аспекти на ДАХФ, които са в основата на необходимостта от по-сериозното им изучаване.

1.2.2. Аспекти на обучението по изобразително изкуство в контекста на съвременната социална реалност

В тази подточка от първа глава се извеждат и структурират основни аспекти на съвременната социална реалност, както и основни аспекти на съвременното изкуство. Посочват се някои проблемни звена на българското съвременно художествено образование, като се цитират актуални наредби, правилници и закони, а също и мнения, изказани от видни български изкуствоведи и преподаватели в престижни университети и училища. Акцент се поставя върху някои необходими аспекти, които биха могли да повишат качеството на съвременното художествено образование. Връзката на визуалните изкуства и образованието се проучва и от гледна точка на теорията на Грeъм Съливан за изследванията, базирани на изкуство – така нар. *art-based researchs* (Sullivan 2005).

1.2.3. Преглед на държавните образователни изисквания (ДОИ) – 9-12 клас в средното общообразователно училище

Тук се изследва учебното съдържание на обучението по изобразително изкуство в гимназиален етап на образование, като се разглеждат държавните образователни изисквания (ДОИ) – 8-12 клас в средното общообразователно училище. С оглед на факта, че приложението на ДАХФ не е конкретно заложено в ДОИ, акцентът се поставя върху моменти, засягащи пряко или косвено употребата на декоративно-абстрактните форми. Анализът на посочения теоретичен материал се насочва към възможностите на учителя да интерпретира конкретното учебно съдържание, базирано на ДОИ и да създаде модел на учебен процес, ориентиран към осъзнаване динамиката на съвременната социална реалност и ролята на ДАХФ за по-активно възприемане, анализиране, дешифриране и осмисляне на посланията на заобикалящата ни среда. Проучването на ДОИ ще помогне и за по-точно и целенасочено очертаване на потребностите на гимназиалното образование в аспекта, свързан с ДАХФ и за установяването на евентуални пропуски, като съответно бъде потърсена тяхна компенсация или адекватна алтернатива.

ГЛАВА 2. Експериментален методически модул за прилагане на декоративно-абстрактните художествени форми (ДАХФ) в обучението по изобразително изкуство – теоретичен модел

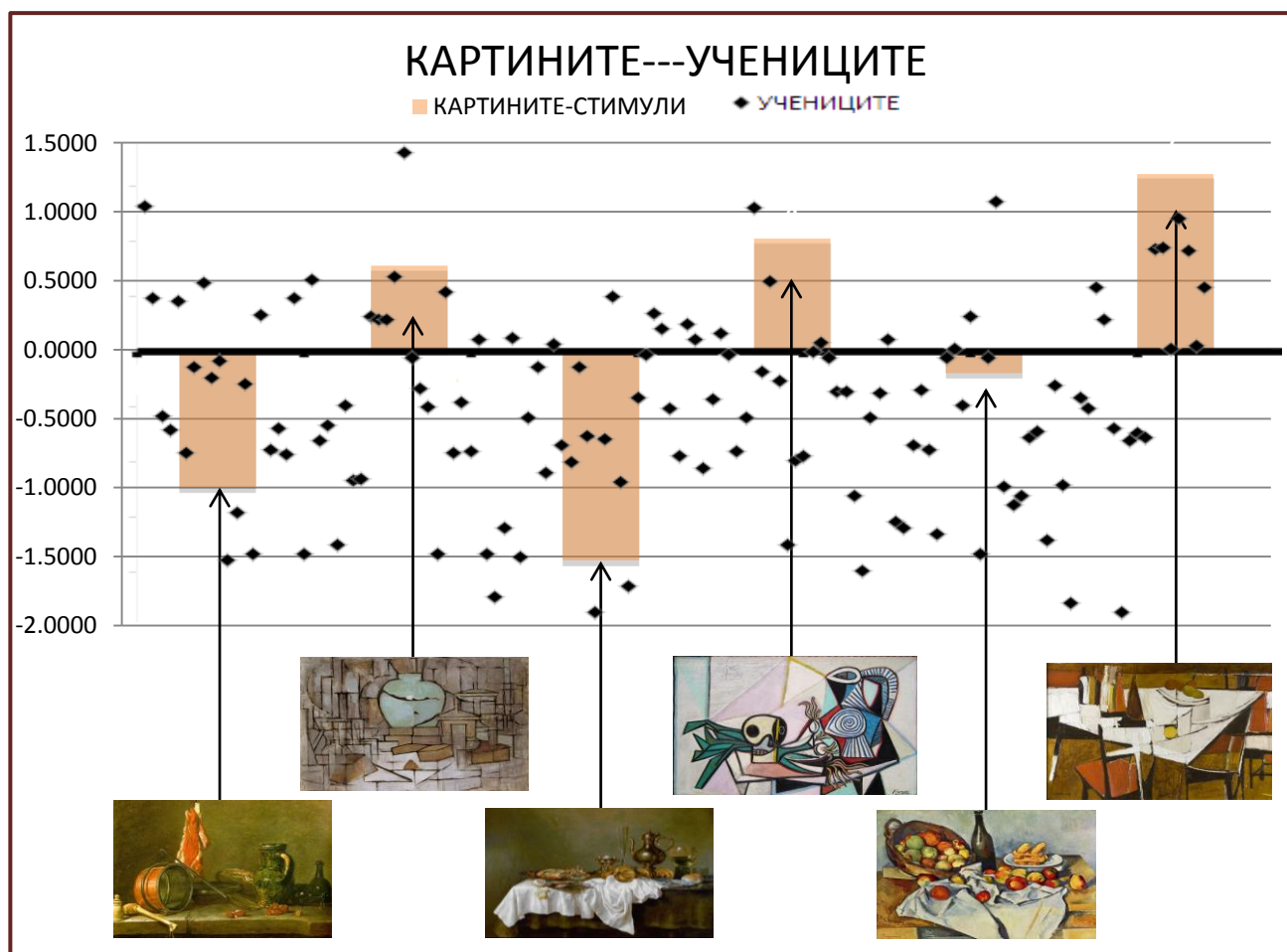
2.1. Предварителни практически проучвания – на терен

В началото на втора глава се описват проведените от докторанта предварителни проучвания и се анализират получените резултати, на базата на които се формулират изводи, необходими за правилното структуриране на експерименталния методически модул.

Първото предварително проучване изследва нагласите, отношенията и художествените предпочитания на ученици към реалистичната и към абстрактната художествена образност. Проведено е през периода април-май 2013 г., като са проучени мненията на повече от 120 ученици – всички паралелки от 9 до 12 клас с профил Изобразително изкуство в две столични училища (1 СОУ и 3 СОУ). Използва се *теорията на данните на Клайд Кумбс* (Coombs 1964), известна като *техника на разгъване*. Методиката е адаптирана за конкретния случай и проучването се реализира чрез три кратки въпросника с по шест стимула/известни картини (по 15 двойки) всеки. Учениците маркират по едно изображение от всяка двойка – по-харесваното от тях – и отбелязват своите предпочитания на предварително оформен лист за отговори. В настоящата разработка, под формата на диаграма (Диаграма 1), са показани резултатите само от един въпросник, при който най-категорично се очертава тенденцията в художествените предпочитания на учениците. Трите подчертано абстрактни картини заемат произволни положителни стойности, докато трите реалистични изображения се намират при отрицателните стойности на получената скала. Идеалните точки на 89 от общо 128-те участници (близо 70%) в проучването се намират в долната част на диаграмата – при реалистичните картини, докато само 39 от всички 128 (около 30%) имат предпочитания към абстрактните (Диаграма 1).

Според анализа от това предварително проучване, при учениците има тенденция към насочване на художествените предпочитания, преди всичко, към познатите и разпознаваеми изображения, правейки лесния първосигнален избор. Абстрактната образност се явява по-непозната за тях, като изисква повече време за „разкодиране“ на ролята и на смисъла на абстрактните форми. Изводите от направения анализ показват, че на този етап учениците не харесват абстрактната образност и я пренебрегват за сметка на реалистичните изображения. Във връзка с това, може да се каже, че учениците не познават и не разбират декоративно-геометричните форми.

Диаграма 1 – стойностите на картините и идеалните точки на всички респонденти

Второто предварително проучване е свързано със сферата на неформалното образование. Докторантът реализира редица уъркшопове в различни арт инициативи (през 2014 г.) с ученици от различни възрасти, в които се проследява и анализира приложението на ДАХФ в процеса на работа с техниката на декоративните мозайки в една по-свободна форма на обучение. Изводите и заключенията от анализа на събраните данни се описват подробно в дисертацията, представят се заедно и обобщено, като се очертават общите тенденции и положения по отношение на работния процес, въпреки относително различните параметри на уъркшоповете. Акцент се поставя върху анализа на създадените творби, както и върху формирането на необходими решения и дейности за следващия етап на изследването.

Третото предварително проучване е под формата на нестандартизирано дълбочинно интервю, което цели да разкрие методиката на работа с ДАХФ на акционен принцип. Интервюто е взето от Орлин Дворянов (професор по *Теория на художествения образ* и *Съвременни форми на изкуството* в Софийския университет), и проследява методиката, концепциите и работния процес, свързани с акционните проекти на групата за динамична естетизация „ДЕ“ (в

състав Орлин Дворянов и Добрин Пейчев) от началото на 90-те години на миналия век. Описват се няколко акции на групата, под общото заглавие „Отричане на шаблона“, провеждани с деца от различна възраст и основани на работа с шаблони-модули (абстрактни форми). Анализът на тези акционни дейности на групата „ДЕ“ се насочва към методиката и процеса на работа, както и към положителните и отрицателните им аспекти. Акцентът се поставя върху формалните характеристики на работния процес, на методиката и на крайния резултат, а не върху концептуалната страна на акциите. Формулират се изводи, които да послужат за извеждане на основни параметри и принципи на разработваната от докторанта методическа система.

В края на тази подточка от втора глава се прави обобщаване на изводите и проблемите, очертали се вследствие анализа на всички проведени предварителни проучвания.

2.2. Извеждане на концепция за формиране и прилагане на методически модул, свързан с декоративно-абстрактните художествени форми (ДАХФ)

В тази част от дисертацията се конкретизират уменията и знанията, които учебните задачи, разработвани в методическия модул, целят да развиват. Те се свързват с: базови принципи на композиционното изграждане; с употреба на основните изразни средства (линия, цвят, форма); с начините на цветовото изграждане; със символното значение на формите и цветовете; със стремежа към стилизация и към абстракция, които целят постигане на самостоятелно декоративно-абстрактно въздействие на творбата.

Конкретизират се целите на учебните задачи, които се разделят на практически, аналитични и информативно-познавателни (Таблица 2).

Таблица 2 – цели на учебните задачи от разработваната методическа система

Практически цели	Аналитични цели	Информативно-познавателни цели
Развиване на практически умения, свързани с: • Композиция • Цветово изграждане • Стилизация/Декоративност • Формообразуване	Осъзнаване на връзката между основните компоненти, структуриращи художествената творба и ролята на всеки от тях за крайния резултат.	Натрупване на база визуални данни (относно абстрактната образност в изкуството).
Придобиване на практически опит чрез създаване на художествени проекти и реализиране на собствени идеи.	Развиване на способност за анализиране на формални характеристики на произведение на изкуството.	Формиране на познания за основните принципи на формообразуването и комбинаториката.

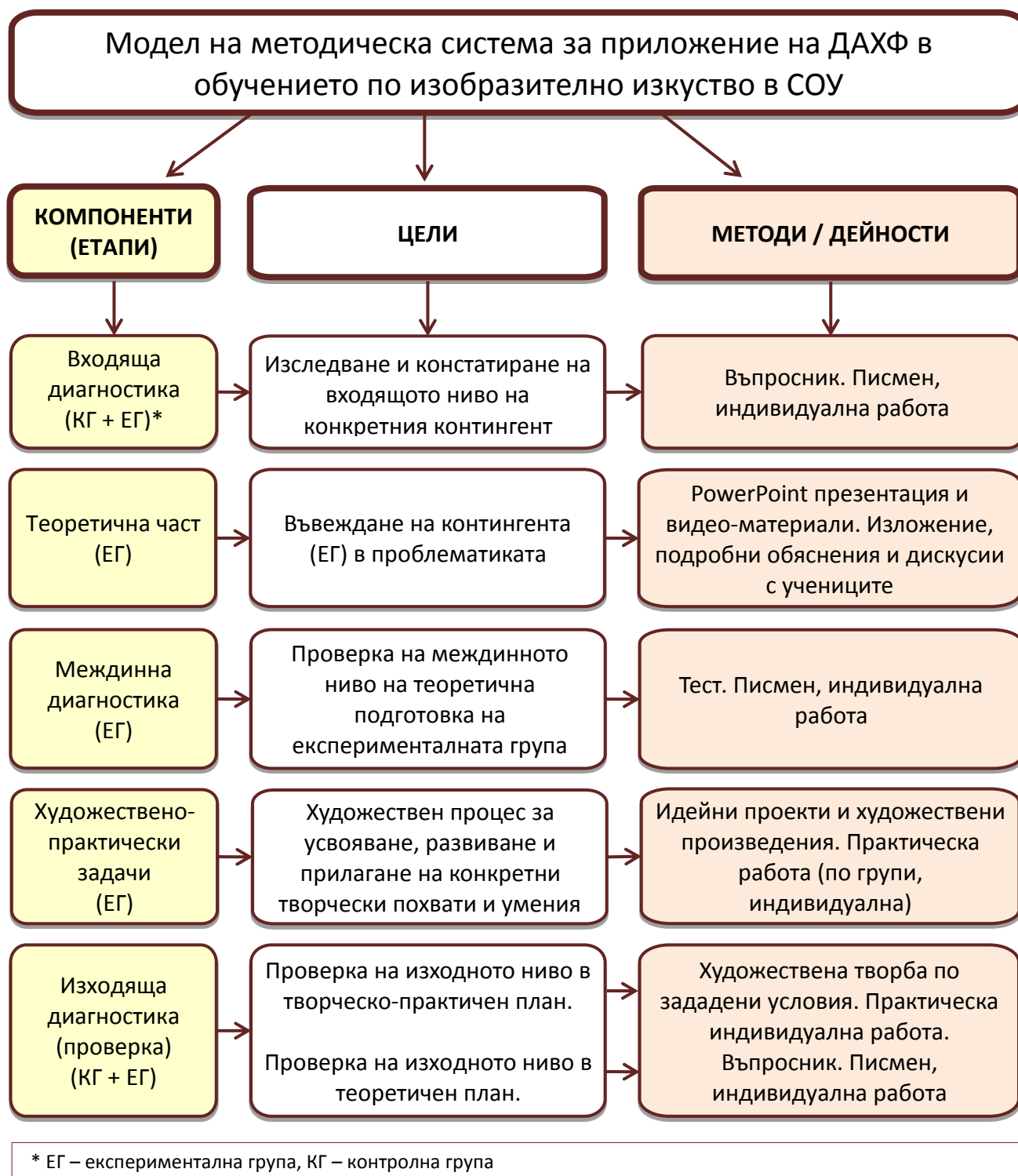
Създаване на собствени проекти и творби, съобразени се със зададени конкретни изисквания и условия.	Изразяване на оценка (базирана на ясни критерии) на естетическата стойност и на емоционалното въздействие на творби с абстрактна образност.	Изграждане на представа за абстрактната образност и разнообразните начини, по които тя може да бъде създадена.
Прилагане на основните принципи и характеристики на приложно-декоративната художествена дейност.	Развиване на аналитичен поглед, критическо мислене и отношение към творби, изградени чрез абстрактни образи.	Формиране на познания за символиката и емоционалното въздействие на основните цветове.
Прилагане на различни творчески методи в собствената изобразителна дейност.	Разбиране и оценяване на важността и значимостта на ДАХФ в историята и съвременността.	Формиране на познания за символиката на някои геометрично-абстрактни форми.
	Изграждане на способност за ориентация в многообразието от образи и визуални знаци в ежедневието.	

В тази част от втора глава се посочват и използваните подходи, като се конкретизират няколко вида дейности и методи, по които учениците да работят по време на учебните задачи от разработвания в дисертацията методически модул. Също така се очертават и основните видове творчески задачи: задачи за освобождаване на съзнанието и за развитие на въображението; задачи с модули; задачи за творческа интерпретация. В контекста на описаните дотук специфики се извеждат и конкретизират параметрите на методическа система.

2.3. Формиране на теоретичен модел на методическата система (обосновка и описание на задачите и на критериите за оценка)

След първоначалните проучвания на параметрите на проблема се създава теоретичен модел на модулна система за прилагане на ДАХФ в профилираното обучение по изобразително изкуство в средните общообразователни училища. В следващата схема (Схема 2) е представена конкретната структура в нейната последователност. По-нататък в тази част от дисертацията се уточняват и конкретизират ключовите параметри от организационен характер по отношение на методите и подходите, използвани в учебните занятия, условията за провеждане, вида и спецификите на задачите, материалите за работа, както и времевите рамки на протичане на обучението.

Схема 2 – структура на методическата система и на нейните компоненти

Теоретичната част от методическия модул, който да помогне за постигане на целите на методическата система се състои от PowerPoint презентация (приложение 2, фиг. 118-122) и прожектиране на серия от видео-материали (приложение 2, фиг. 123). В тази част от дисертацията се описват елементите на презентацията, които са свързани с ДАХФ, както и нейната структура. По-голямата част от материала се основава на компоненти от учебното съдържание по ДООИ за културно-образователната област Изкуства.

Връзките на някои елементи от учебната програма по изобразително изкуство за 10 и 11 клас и основните точки от презентацията за ДАХФ се представят в табличен вид (Таблица 5 и Таблица 6 в дисертацията – *стр. 121, 122, 123*).

Описва се накратко начинът на провеждане, целите и времевите параметри на междинната диагностика, извършвана след теоретичната част от методическия модул.

Изложението продължава с обобщаване на единния план за протичане на учебните часове (методическа организация на всички уроци), както и с подробно описание и обосновка на всяка от практико-художествени учебни задачи, които формират практическата част от методическата система. Задачите са четири на брой, с по няколко подусловия, като етапите на работа по подусловията и конкретното времево разпределение се представят в конспективен вид в Таблица 7:

Таблица 7 – разпределение на практико-художествените учебни задачи

Практическа част (учебни задачи):			
1. <u>МОНОТИПИЯ</u> около 6 учебни часа	Отпечатьци	Черно-бяло;	40 мин.
		Два цвята	40 мин.
		В гама	40 мин.
		Повече цветове (контрастни)	40 мин.
	Нарязване на „изцапаните“ листове на модули в основните геометрични форми		2x40 мин.
2. <u>КОМПОЗИЦИЯ 1</u> (Мозаечен принцип) около 6 учебни часа	Чрез модулите – изграждане на основните геометрични форми	Линеарно (черно-бели модули)	2x40 мин.
		Линеарно (цветни модули)	2x40 мин.
		По избор, със запълване отвътре и отвън (фон, с помощта на по-големи, еднотонни модули)	2x40 мин.
3. <u>КОМПОЗИЦИЯ 2</u> (Мозаечен принцип) + конференс/дискусия около 6 учебни часа	Чрез модулите – изграждане на по-сложни композиции (с фон + цвят)	Упражнения: Със застъпване на формите; С разреждане и съгъстяване; Противопоставяне на фигурите по вид (остри и обли); Комбиниране на големи и малки форми (ритъм).	2x40 мин.
		Огледална/симетрична композиция	2x40 мин.
		Фризова композиция	2x40 мин.
4. <u>ПРОЕКТ</u> Изходяща диагностика (2 учебни часа)	Декоративно-абстрактно решение – проект на КИЛИМ (с използване на определен брой от готовите модули и възможност за създаване на неограничени по брой и форма нови модули)		2x40 мин.
Практическа част:		ОБЩО : 20 учебни часа	

В табличен вид се систематизират и структурират уменията, които всяка задача развива у учениците, след което се посочва интегрирането на задачите в учебното съдържание, като се прави връзката с държавните образователни изисквания за учебно съдържание.

Извеждат се критерии и показатели за проверка и оценка, като етапите, по които те се формират могат да се проследят в Схема 4:

Схема 4 – етапи на формиране на критерии и показатели за оценка

Очертават се пет основни критерия, декомпозирани в общо девет показатели, които се измерват чрез 3 степени за диференцирана оценка (ниско, средно и високо ниво). С тяхна помощ се оценяват и анализират постигнатите изобразителни резултати на учениците от експерименталната група.

Таблица 11 – критерии и показатели

Критерии	Показатели
Умения за композиране	1. Наличие на баланс, равновесие, ритъм на основните елементи. 2. Наличие на плановост – застъпване на модулите. 3. Комбиниране на разнообразни елементи (по форма, вид, брой, големина, цвят, начин на разположение в листа).
Умения за цветово изграждане	4. Хармонично съчетаване на цветовете – спазване на основните правила от цветознанието; оригинални или стандартни цветови решения (с малко или много цветове). 5. Наличие на подчертан цветен център.
Отношение към задачата (интерес, мотивация)	6. Степен на завършеност на работата – запълване на пространството на листа. 7. Изпълнение на поставените изисквания – дали ученикът е разбрал задачата или не.
Творческо мислене	8. Оригиналност, замисъл на творбата – самостоятелност, плагиатство.
Абстрактно мислене (стремеж към абстракция)	9. Изграждане на художествена творба без наподобяване на предметно-натуралистични образи – няма или има натуралистични образи.

2.4. Диагностични инструменти и процедури

Уточняват се начините и инструментите, чрез които се определят нивото на теоретични знания и на изобразително-творческа дейност на учениците, участващи в експеримента.

За определяне на равнището на усвоените изобразителни художествени умения трябва да се осъществи изходяща диагностика на качеството на получените творчески резултати. В настоящия случай, за тази проверка се прилага последната от четирите практически задачи от разработваната от докторанта методическа система. Като диагностична процедура Задача № 4, заедно с всичките ѝ условия, организационни и времеви параметри се прилага и в експерименталната, и в контролната групи. Процесът на работа, и най-вече резултатите – творбите на учениците, се подлагат на анализ и оценка спрямо изведените в теоретичния модел на системата критерии и показатели. По този начин, измервайки степента на покриване на основните показатели, се установява и се сравнява изходното ниво на двете групи.

В тази част на втора глава подробно се описва и инструментариумът, използван при определяне на нивото на теоретичните знания на учениците – входящата и изходящата диагностика. Описват се предварително разработените въпросници, тяхната структура, принципи и цели на съставяне, както и специфичните особености на всеки от тях. Във въпросниците са приложени въпроси от следните типове: отворени въпроси, затворени въпроси с по четири възможни отговора (като четвъртият вариант винаги е *НЕ СЪМ СИГУРЕН*), въпроси от смесен тип (с отговори *НЕ*, *ДА*, *НЕ СЪМ СИГУРЕН* – като при отговор *ДА* е оставено място за отворени отговори) и въпроси с отговори в пет степенна скала, която обобщено може да бъде представена по следния начин:

- 5 = Определено ДА
- 4 = Да, но не съвсем
- 3 = По-скоро не
- 2 = Определено НЕ
- ↓ 1 = Не мога да преценя.

ГЛАВА 3. Количествени и качествени подходи за анализ на резултатите от изследването

В тази глава се описват основните параметри на проведения педагогически експеримент и се представя емпиричната част от изследването, която включва анализ и интерпретация на получените резултати. С помощта на разработените в методическия модул учебно-творчески задачи и диагностични инструменти, разгледани във втора глава, се натрупа значително количество емпиричен материал, който се анализира посредством комбинация между количествени показатели, представени в табличен и графичен вид и качествен анализ.

3.1. Описание (параметри) на основния педагогически експеримент

Същинското изследване е проведено от февруари до юни 2015 г. в три етапа – констатиращ, формиращ и контролен. В него участват общо 94 ученици от 10 и 11 клас, разпределени в контролна и в експериментална група, всяка от които обхваща по три паралелки от различни училища. Разпределението на учениците може да се представи в следния табличен вид:

Таблица 13 – разпределение за учениците, участвали в изследването

Експериментална група			48	Контролна група			46
Училище	Паралелка (клас)	Брой деца		Училище	Паралелка (клас)	Брой деца	
1 СОУ	Един 10 клас	16					
3 СОУ	Един 11 клас	17		3 СОУ	Един 11 клас	10	
51 СОУ	Един 10 клас	15		51 СОУ	Един 11 клас	19	
				144 СОУ	Един 10 клас	17	

Констатиращата част от експеримента се състои в установяване на входящото ниво на контингента от всички изследвани ученици, както от експерименталната, така и от контролната групи. Проведен е в началото на месец февруари 2015 г. (в началото на втория учебен срок), чрез въпросник от 12 въпроса, чрез който се цели, установяване на знанията, а също и формиране на групите, чрез изравняване нивото на участващите в експеримента.

Формиращият експеримент е реализиран за период от 3 месеца (около 12 седмици) – от февруари до май 2015 г. с учениците от експерименталната група. В рамките на този етап експерименталният модел (разгледан във втора глава на настоящата дисертация), е интегриран във времето за задължителните учебни часове по изобразително изкуство и е съобразен със съответното седмично разписание на занятията във всяко училище и за всеки клас поотделно.

Контролната част, проведена няколко седмици след завършване на основното емпирично изследване, установява и сравнява изходящото ниво на учениците от експерименталната и от контролната групи. Това се постига по два начина: теоретичните знания се проверяват с въпросник, а творческо-практичните – с учебна задача (Задача № 4 от разработения методически модул).

3.2. Анализ на диагностични инструменти за входяща диагностика

Въпросникът за входяща диагностика се състои от 12 въпроса, които са разпределени в 3 типа – един въпрос е от отворен тип, пет са в 5-степенна скала и шест имат възможни отговори *ДА*, *НЕ* и *НЕ СЪМ СИГУРЕН* (като при отговор *ДА*, е оставено място за свободен отговор). Анализът на въпросите с 5-

степенна скала се осъществява чрез диаграми, в които се сравнява броят ученици от контролната и от експерименталната групи, избрали съответните отговори. Всички други въпроси са анализирани посредством формирането на смислови ядра, които да отчетат количественото присъствие на дадено понятие, дума или фраза, най-често появяващи се в свободните отговори на учениците. Тези ядра са изведени под формата на понятия (думи) и са представени чрез диаграми, в които е посочен броят на отговорите, които са кодирани и могат да се причислят към съответното смислово ядро. Всички диаграми, заедно със съответната им интерпретация и анализ са подробно описани във втора подточка на трета глава от дисертацията. Тук се представят схематично само общите изводи и тенденции, които се открояват при сравнителния анализ на резултатите от въпросника за входяща диагностика на експерименталната и контролната групи:

- Разликите в отговорите между експерименталната и контролната групи са минимални и несъществени. Това означава, че учениците от двете групи са на сравнително еднакво ниво по отношение на знанията и мненията си за абстрактната образност, което от своя страна е предпоставка в бъдеще (след изходящата диагностика) да се определи точно ефективността на експерименталния модел.

- Установява се липса на достатъчно познания при въпроси, свързани с понятия като „стилизация“ и „формообразуване“, което е показател, че подобни понятия са непознати и сложни за учениците.

- Очертава се незнание и по отношение на основните символни значения на геометрично-абстрактните форми.

- От друга страна, се установяват завидни познания на почти всички ученици при въпроси, свързани със символиката на цветовете – техните емоционални и семиотични значения. Може да се предположи, че това е така, тъй като символиката на цветовете често се използва в популярни аспекти на съвременното общество – реклами, лога, емблеми и запазени знаци на спортни клубове, коли и др., които са близки до учениците и са част от ежедневието им.

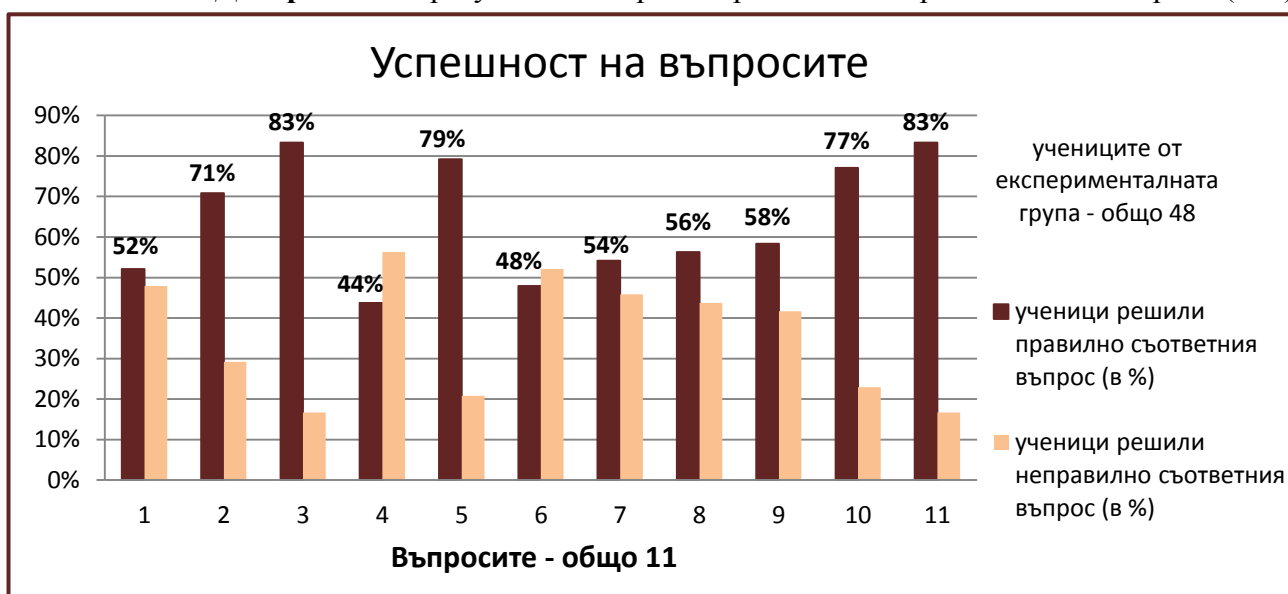
- От анализа на последните два въпроса става ясно, че голяма част от учениците не рисуват абстрактни картини, което очертава ясна тенденция на липса на интерес и отношение към абстрактната образност. Недостатъчният творчески опит води до невъзможност да се разграничат абстрактните и реалистичните художествени форми и изразни средства. И не на последно място се установява относително подценяване на рисуването на абстрактни картини, което повечето ученици смятат за по-лесно, отколкото рисуването на натуроподобни картини.

3.3. Междинна диагностика

Тестът за междинна диагностика се състои от 13 въпроса, и резултатите на всички ученици от експерименталната група (три паралелки от три училища, общо 48 ученици) са обработени и анализирани заедно. Първите 11 въпроса са с по три възможни отговора, като само един е верният. Получените данни се обработват посредством софтуерната програма „CITAS“, като първоначално се извеждат числовите стойности на измервателните свойства на теста (надеждност, стандартно отклонение, дисперсия, стандартна грешка на измерването), както и на въпросите (трудност и дискриминация).

Анализът на данните показва, че по-голямата част от учениците са дали верни отговори на почти всички въпроси (Диаграма 16). Има само два въпроса, които са затруднили учениците, и те са дали по-малко от 50 % верни отговори.

Диаграма 16 – резултати за верни и грешни отговори на всички въпроси (в %)

Последните два въпроса (с отворени отговори) също не са затруднили много учениците. Има ученици, които не са отговорили на въпросите, като са оставили полето празно. За въпрос № 12 това са 33%, а за въпрос № 13 – 40%. Анализът сочи, че по-големият процент от отговорилите са посочили пълни и, в голяма степен, точни отговори, и то по повече от един, което означава, че имат познания и ги изразяват убедително. При въпрос № 12 само 13% са отговорили, които могат да се сметнат за грешни, а при въпрос № 13 процентът пада до 3%.

Обобщеният анализ на резултатите от направената междинна диагностика показва, че повечето от учениците притежават базовите познания, нужни за по-нататъшната работа по експерименталния модел. Може да се заключи, че целите на теоретичната част от методическия модул са постигнати в задоволителна степен, но се установява и необходимост от продължаване на работата по посока натрупване на повече теоретични знания у учениците.

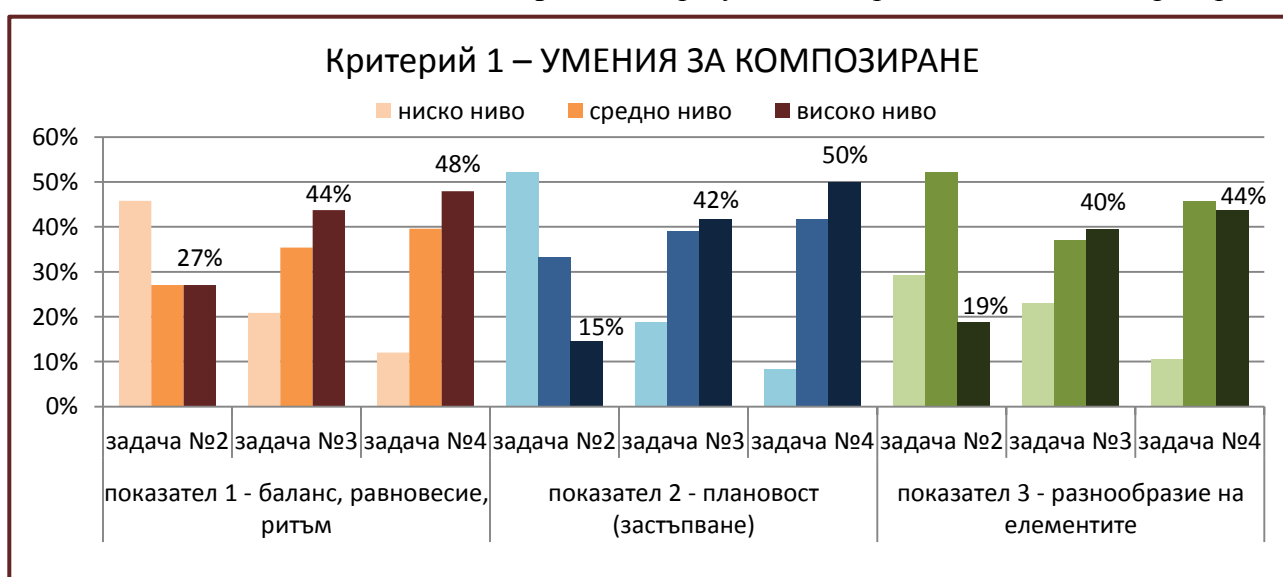
3.4. Анализ на творческото развитие на експерименталната група в практически план – анализ на формиращия експеримент

В началото на тази подточка се прави феноменологичен анализ, който в конкретния случай представлява описание на протеклите учебни занятия от основния педагогически експеримент. Разглеждат се и получените резултати от провеждането на отделните учебни задачи от експерименталния методически модул. Въпреки известните различия в организацията на учебния процес на различните паралелки, работата по задачите се провежда по сходен начин и при сходни условия. Затова описанието и анализа се представят общо за всички ученици, участвали в експеримента. Данните показват динамиката на работа и взаимодействие, очерталите се трудности, както и мотивацията от страна на учениците към всяка една учебна задача. Задачите се описват поотделно, като в края на всяко описание се извеждат основни изводи и заключения, характеризиращи работния процес конкретно по съответната задача. Последната задача (№ 4) се поставя и изпълнява, не само от учениците от експерименталната, но и от тези от контролната група. Във връзка с това, тя играе ролята на изходяща диагностика на изобразително-творческите способности и умения на учениците в самия край на експеримента. Затова описанието и анализът на протеклия учебен процес са разгледани поотделно, като са описани характерните особености при творческата дейност на всяка от двете групи.

Прави се критериален количествен анализ на развитието на творческите умения на учениците от експерименталната група чрез представяне на числови измерения по всички изведени критерии и показатели. Анализът на резултатите се извършва по всеки от изведените от докторанта девет показателя, като всяка ученическа работа се причислява към една от трите степени за диференцирана оценка на съответния показател. Тази система важи за задачи № 2, № 3 и № 4 от методическия модул, а обработената информация се систематизира и се представя във вид на диаграми. В тази част от анализа показателите за творческите умения при работа с ДАХФ са разгледани поотделно, като в същото време са групирани в съответните критерии, от които са изведени. По този начин се проследява броят ученически работи (в процентно отношение), които отговарят на съответната степен за диференцирана оценка на всеки един от деветте показатели (ниско, средно и високо ниво) и изменението на този брой при изпълнение на задачи № 2, № 3 и № 4.

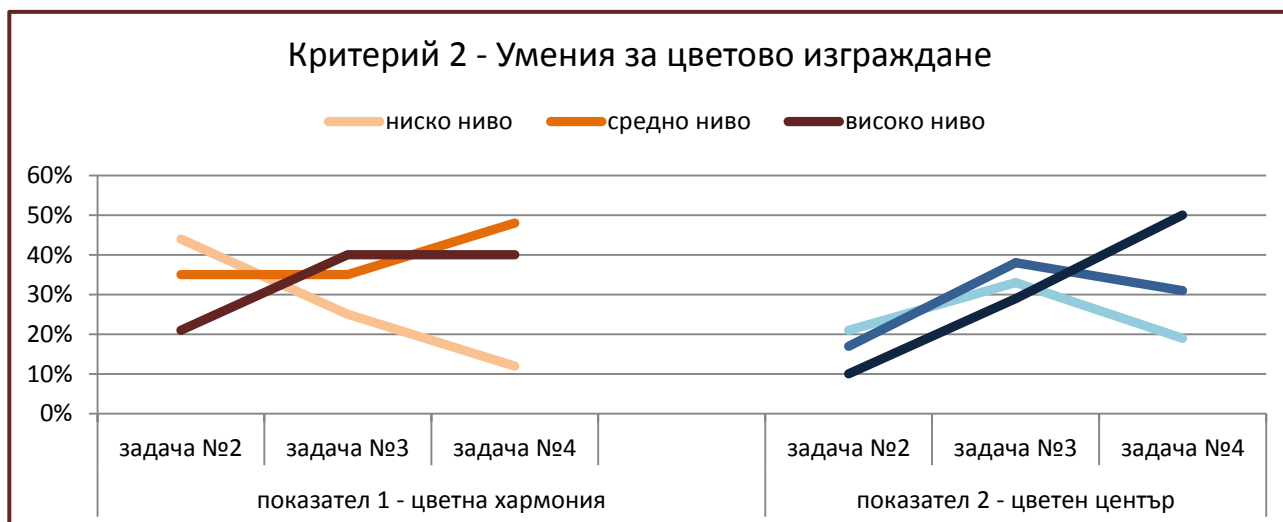
Критерий 1 – УМЕНИЯ ЗА КОМПОЗИРАНЕ. За измерването на този критерий са изведени три показателя, за всеки от които са формирани три степени за диференцирана оценка. Обобщените резултати за критерий 1 и промяната в броя ученически творби, покрили в ниска, средна и висока степен всеки от трите показателя в трите учебни задачи, може да се представи графично чрез диаграма (Диаграма 23), от която се вижда, че има значим растеж на числовите стойности на високото ниво на покритие и на трите показателя. Този резултат предполага, че експерименталният модел е повлиял положително и е помогнал за развитие на уменията за композиране при голяма част от учениците от експерименталната група.

Диаграма 23 – резултати от трите показателя на критерий 1

Критерий 2 – УМЕНИЯ ЗА ЦВЕТОВО ИЗГРАЖДАНЕ.

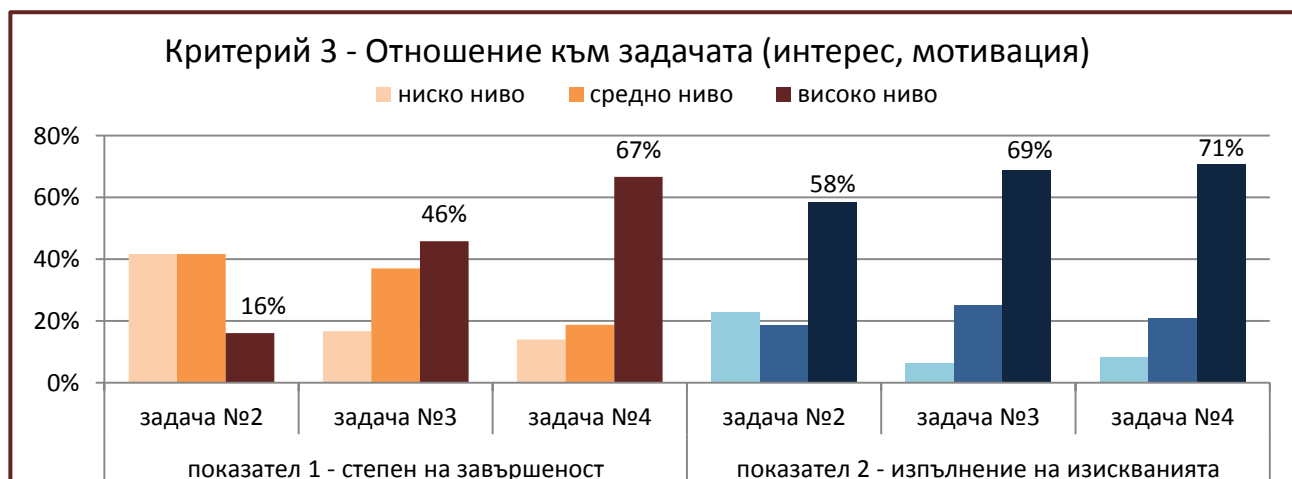
Диаграма 26 – линия на развитие на трите степени за диференцирана оценка от двата показателя на критерий 2

От резултатите по критерий 2 се забелязва увеличаване на процента ученици, покрили високо ниво в творбите си и на двата показателя, като по-категорично нарастване има при показател 2, което означава, че по време на работата си по задачите от експерименталния модел голяма част от учениците са развили умения за създаване на ясно подчертан цветен център. Обобщено линиите на развитие на трите нива за оценка на всеки показател по критерий 2 са представени в Диаграма 26. От нея се вижда, че линията на високото ниво на първия показател остава непроменена за последните две задачи, докато при показател 2 тази линия е в силно възходяща посока. При другите 2 степени, обаче, се появява леко разколебаване, особено при втория показател.

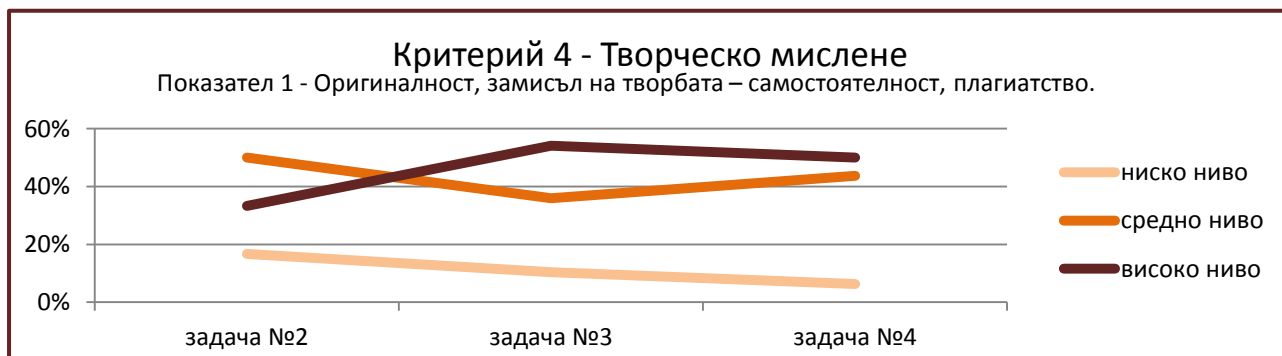
Критерий 3 – ОТНОШЕНИЕ КЪМ ЗАДАЧАТА (интерес, мотивация). Анализът по този критерий показва, че има изключително голяма разлика в процента на завършени работи в първата и последната задача (високо ниво на покритие на показател 1). От това може да се предположи, че работата по експерименталния модул вероятно е повишила интереса и мотивацията на учениците към творчески задачи, включващи ДАХФ. От друга страна, процентът на учениците, спазили нужните изисквания (показател 2) във всяка една от задачите, е над 50% и е показател за наличие на сериозно отношение, което в голямата си степен не се дължи на формирания експеримент, а съществува у учениците преди неговото провеждане (Диаграма 27).

Диаграма 27 – резултати от двата показателя на критерий 3

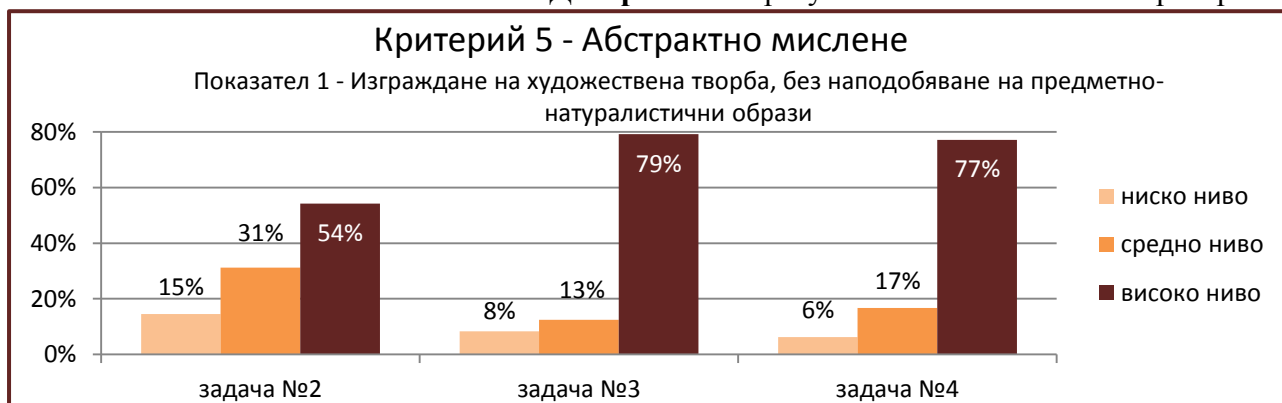
Критерий 4 – ТВОРЧЕСКО МИСЛЕНЕ. Този критерий се измерва само чрез един показател, който отчита до каква степен замисълът на творбата е реализиран чрез оригинално творческо решение, както и дали има чуждо влияние (съзнателно или не) в композициите на учениците. И при трите нива на оценка на този критерий, проличава известно колебание, като линиите на развитие остават със сравнително еднакви стойности (Диаграма 30).

Диаграма 30 – линия на развитие на трите степени за оценка от показателя на критерий 4

Критерий 5 – АБСТРАКТНО МИСЛЕНЕ. От резултатите, показани в Диаграма 31, се вижда, че голям процент на абстрактност, над 50%, има при всички задачи. В първата сравнително висок е и процентът на постигналите средно ниво – наличие на малък брой наподобителни образи и стремеж към тяхната стилизация. В следващите задачи тези образи постепенно изчезват, като се засилва процентът на работите с изцяло абстрактно внушение. Този резултат предполага, че методическият модул е повлиял положително върху стремежа към абстракция и абстрактно мислене на експерименталната група.

Диаграма 31 – резултати от показателя на критерий 5

В заключение на критерийния количествен анализ на изобразително-творческата дейност на учениците от експерименталната група могат да се направят следните обобщения:

- В експерименталната група има значима промяна по всички девет показателя за умения за работа с ДАХФ по време на провеждането на формирания експеримент. Тази промяна е във възходяща, положителна посока, тъй като се наблюдава увеличаване на процента на учениците, които покриват във висока степен показателите, както и съответно намаляване на процента на справилите се на ниско ниво.

- Този резултат предполага, че формираният експеримент е повлиял положително върху творческите умения при работа с ДАХФ на учениците от експерименталната група.

– Установяват се някои показатели (критерий 1 – показател 3; критерий 3 – показател 2; критерий 4 – показател 1), при които се наблюдава минимално развитие или наличие на възходи и спадове на високите резултати при изпълнението на различните задачи. Поради това, не може да се твърди дали позитивното влияние върху уменията на децата от експерименталната група по тези показатели се дължи изцяло на формиращия експеримент или е следствие на други фактори на средата.

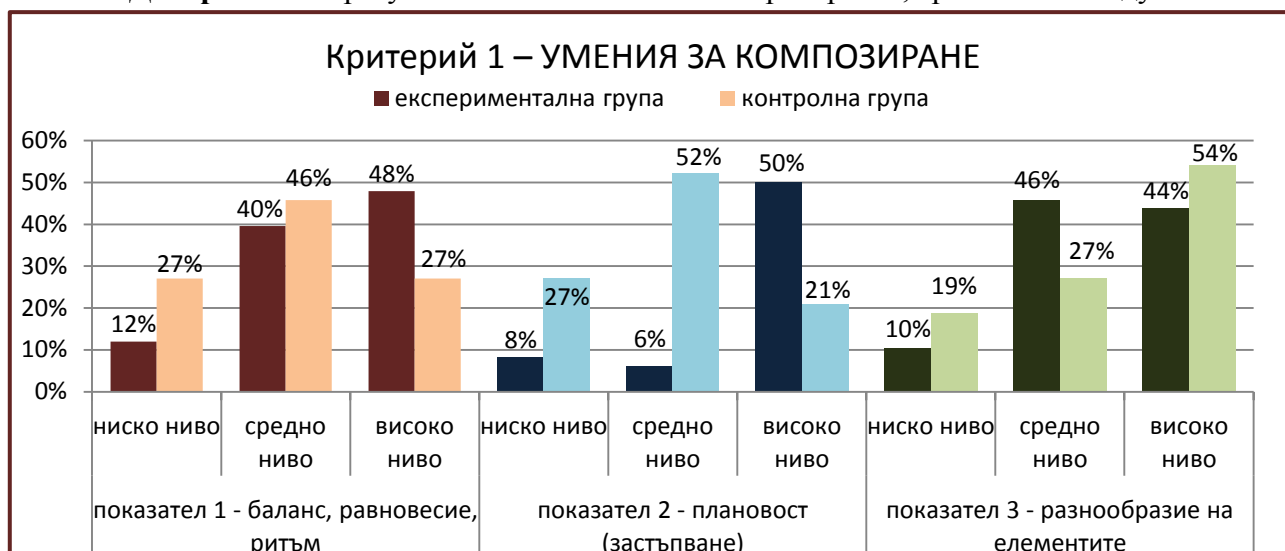
– При резултатите по критерий 3, показател 2 („Изпълнение на поставените изисквания“) се отчитат високи стойности още в самото начало. Това означава, че са налице предварителни умения по този показател, които в голямата си степен не се дължат на формиращия експеримент, а съществуват у учениците още преди неговото провеждане. Положителен е фактът, че тези високи стойности като цяло се запазват и, независимо от минималната промяна, се увеличават.

3.5. Анализ и сравнение на творческите резултати на контролната и на експерименталната групи

Извършва се анализ на изходящото ниво на творческите умения на учениците, като се сравнява изобразително-творческата дейност на участниците от експерименталната и от контролната групи. Чрез това сравнение се проверява дали има разлика в творческите постижения на двете групи, от което следва да се направят изводи и заключения дали и доколко тази разлика е следствие или не на работата на учениците по методическата система за приложение на ДАХФ, разработвана в настоящата дисертация. Сравнението се извършва чрез критериален количествен анализ – числови измерения на всички девет показатели на творческите резултати от последната задача от експерименталния модул – задача № 4. Всяка творба на учениците се оценява и причислява към една от трите степени за диференцирана оценка на съответния показател (ниска, средна и висока степен). Обработената по този начин информация се систематизира и представя в процентно съотношение във вид на диаграми, което позволява лесното сравнение на резултатите на двете групи, участващи в изследването.

Критерий 1 – УМЕНИЯ ЗА КОМПОЗИРАНЕ. За измерването на този критерий са изведени три показателя, за всеки от които са формирани три степени за диференцирана оценка. В Диаграма 33 графично са представени числовите стойности на всеки един от показателите в съответните за всеки три степени за диференцирана оценка, като са сравнени резултатите на експерименталната и на контролната групи.

Диаграма 33 – резултати от показателите на критерий 1, сравнение между ЕГ и КГ**

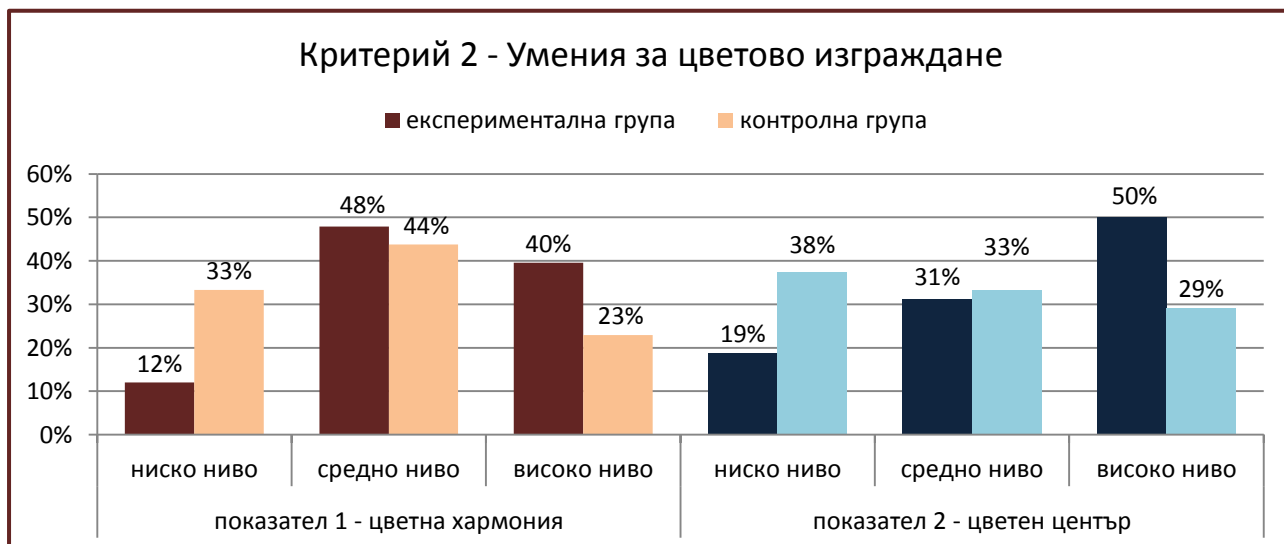

Като обобщен анализ може да се посочи, че в експерименталната група проектите на повече от половината ученици покриват първия показател и то в голяма степен. В контролната група, обаче, процентът на покрилите високо ниво по този показател е по-малък (27%), като преобладават тези, които се причисляват към средното ниво – 46%. И при втория показател, броят на високо оценените творби е почти двойно по-голям при експерименталната, в сравнение с контролната група. Но при третия показател, разликата е доста по-малка и е в полза на учениците от контролната група. Затова не може да се установи категорично дали развитието на уменията на учениците по показател 3 се дължи на формирания експеримент или на други фактори.

Критерий 2 – УМЕНИЯ ЗА ЦВЕТОВО ИЗГРАЖДАНЕ. Установяват се значими разлики в процентите между двете групи при ниското и високото ниво и при двата показателя на този критерий (Диаграма 34). Броят на несправилите се ученици от контролната група надвишава значително тези, които не са покрили показателя от експерименталната. Обратното съотношение е налице при високо оценените работи – голям процент от експерименталната група са се справили успешно (40% при показател 1 и 50% при показател 2), за сметка на значително по-малък процент при контролната (23% при показател 1 и 29% при показател 2). Творбите, причислени към средната степен на оценка, са сравнително еднакъв процент и за двете групи. От това може да се обобщи, че учениците от експерименталната група са се справили по-добре и с двата показателя на критерий 2 в сравнение с тези от контролната група, като може да се предположи, че по-добрите резултати са вследствие от работата по методическата система.

** ЕГ е съкращение от експериментална група, а КГ – от контролна група.

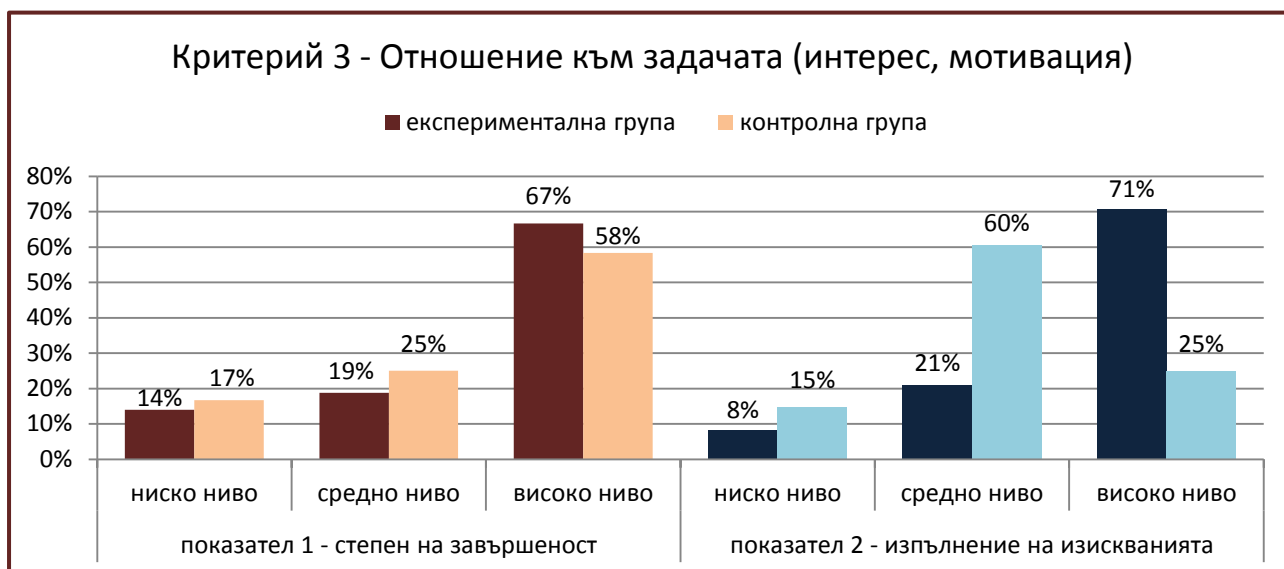
Диаграма 34 – резултати от показателите на критерий 2, сравнение между ЕГ и КГ

Критерий 3 – ОТНОШЕНИЕ КЪМ ЗАДАЧАТА (интерес, мотивация).

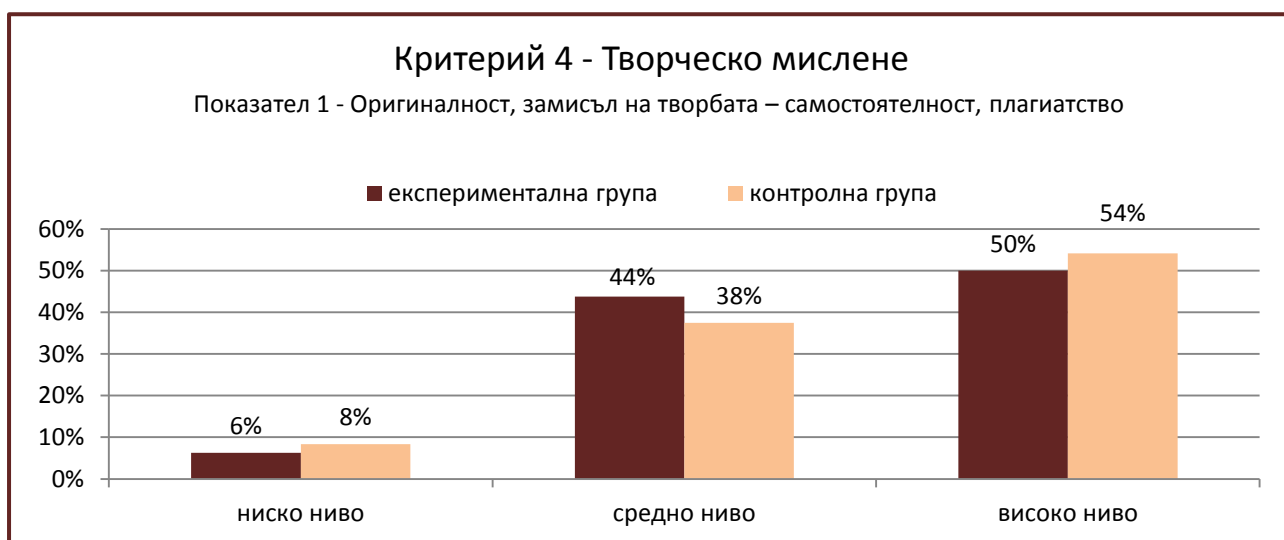
При показател 1 на този критерий разликите между двете групи са много малки (Диаграма 35). Затова не може да се твърди, че разликите се дължат на формиращия експеримент, тъй като и учениците от контролната група, които не са участвали в експеримента, постигат високи резултати, близки до резултатите на експерименталната група. При показател 2, обаче, е налице много голяма разлика при високо оценените работи в двете групи. Близко 3 пъти повече са работите, изпълнили в пълна степен условията на задачата, на учениците от експерименталната, в сравнение с тези от контролната група (съответно 71% и 25%). Може да се обобщи, че учениците, участващи във формиращия експеримент, имат по-сериозно отношение и по-голям интерес към задачи, свързани с ДАХФ, което е предпоставка за по-лесно и бързо ориентиране в принципите и спецификите при създаването на декоративно-абстрактни творби.

Диаграма 35 – резултати от показателите на критерий 3, сравнение между ЕГ и КГ

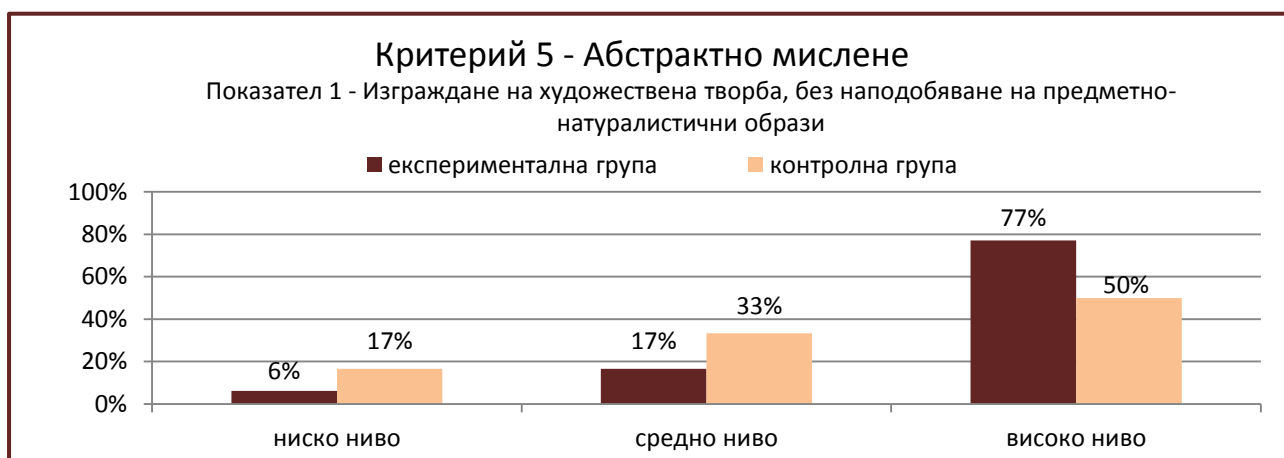
Критерий 4 – ТВОРЧЕСКО МИСЛЕНЕ. Този критерий се измерва с помощта на един показател, при който стойностите между контролната и експерименталната групи и при трите степени на оценка са много малки (Диаграма 36). И в двете групи много малка част попадат в графата ниско ниво (чуждо влияние, плагиатство), докато по-голямата част от работите са на високо ниво. Това е показател, че формиращият експеримент не е основната причина за положителните резултати (тъй като същите са постигнати и от учениците в контролната група, които не са участвали в експеримента).

Диаграма 36 – резултати от показателя на критерий 4, сравнение между ЕГ и КГ

Критерий 5 – АБСТРАКТНО МИСЛЕНЕ. Този изключително важен критерий отчита степента на стремежа към абстракция чрез един показател, който регистрира наличието или липсата на натуралистични форми.

Диаграма 37 – резултати от показателя на критерий 5, сравнение между ЕГ и КГ

От резултатите, представени в Диаграма 37 е видимо, че учениците в контролната група, въпреки подчертано абстрактния характер и поставените изисквания в задачата, не могат изцяло да освободят съзнанието си от

предметно-наподобителните образи. Във връзка с това, резултатите предполагат, че методическият модул е повлиял положително върху стремежа към абстракция и върху абстрактното мислене на повечето от учениците от експерименталната група.

В заключение след анализа и сравнението на творческите резултати на учениците от експерименталната и контролната групи, могат да се направят следните изводи и обобщения:

– При повечето показатели (с изключение на показател 3 на критерий 1 и показател 1 на критерий 4) е налице по-голям процент на покрилите във висока степен съответните показатели в експерименталната в сравнение с контролната група. В същото време, броят на учениците, които не са се справили успешно (при всичките девет показатели) е по-голям в контролната, отколкото в експерименталната група. Това предполага, че формираният експеримент е повлиял положително върху творческите умения на учениците, което доказва в голяма степен функционалността на създадения от докторанта методически модул.

– И при този анализ се затвърждават изводите, че уменията, свързани с показател 3 на критерий 1 и показател 1 на критерий 4, не се влияят силно от формирания експеримент. Това се установява и за показател 1 на критерий 3, където стойностите на добрите работи в експерименталната група и в контролната, която не е участвала във формирания експеримент, са съвсем близки. При това положение не може да се твърди дали положителните резултати на учениците от експерименталната група, свързани с тези показатели, се дължат на формирания експеримент или на други фактори на средата.

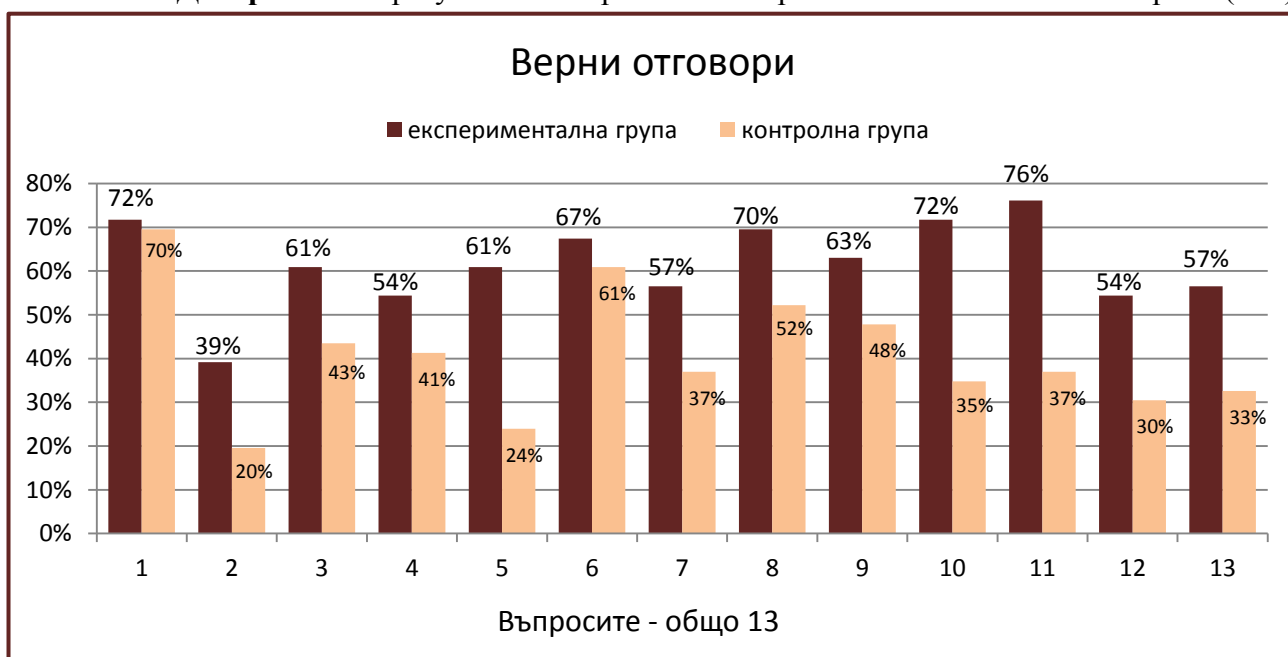
– Има значима разлика в процентите между експерименталната и контролната групи при почти всички показатели. Разликите са осезаемо по-малки в средната степен на оценка при повечето показатели, което предполага наличието на стабилно ядро ученици и от двете групи, характеризиращо се със средно ниво на изобразително-творческите си умения и постижения. Това може да е признак на липсата на по-големи възможности, но от друга страна, може да се отнесе към един различен проблем – недостатъчно желание, мотивация и стремеж към постигане на високо ниво. За съжаление, тенденцията към днешна дата за младите поколения в България е засилването на този проблем, който, до голяма степен, е характерен и валиден за почти всички сфери на образование, интереси, социално и обществено развитие на днешните ученици.

3.6. Анализ на диагностични инструменти за изходяща диагностика

Въпросникът за изходяща диагностика се основава на характеристиките на теста като диагностичен метод и се състои от 13 въпроса с по четири възможни отговора, от които само един е верен, а между другите дистрактори винаги присъства отговор „Не съм сигурен“. Резултатите от въпросника за изходяща диагностика се представят обобщено, във вид на диаграми, без да се разглежда всеки един от въпросите поотделно. Общата информация за броя на верните и неверните отговори, както и за броя на учениците, отбелязали „Не съм сигурен“ при сравнението между експерименталната и контролната групи дава напълно достатъчни данни, нужни за настоящия анализ.

При сравнение на броя верни отговори на учениците от двете групи, ясно проличава, че обучаваните по методическата система за работа с ДАХФ ученици от експерименталната група се справят в много по-висока степен с всичките въпроси, отколкото участниците от контролната група.

Диаграма 38 – резултати от верните отговори в ЕГ и КГ на всички въпроси (в %)

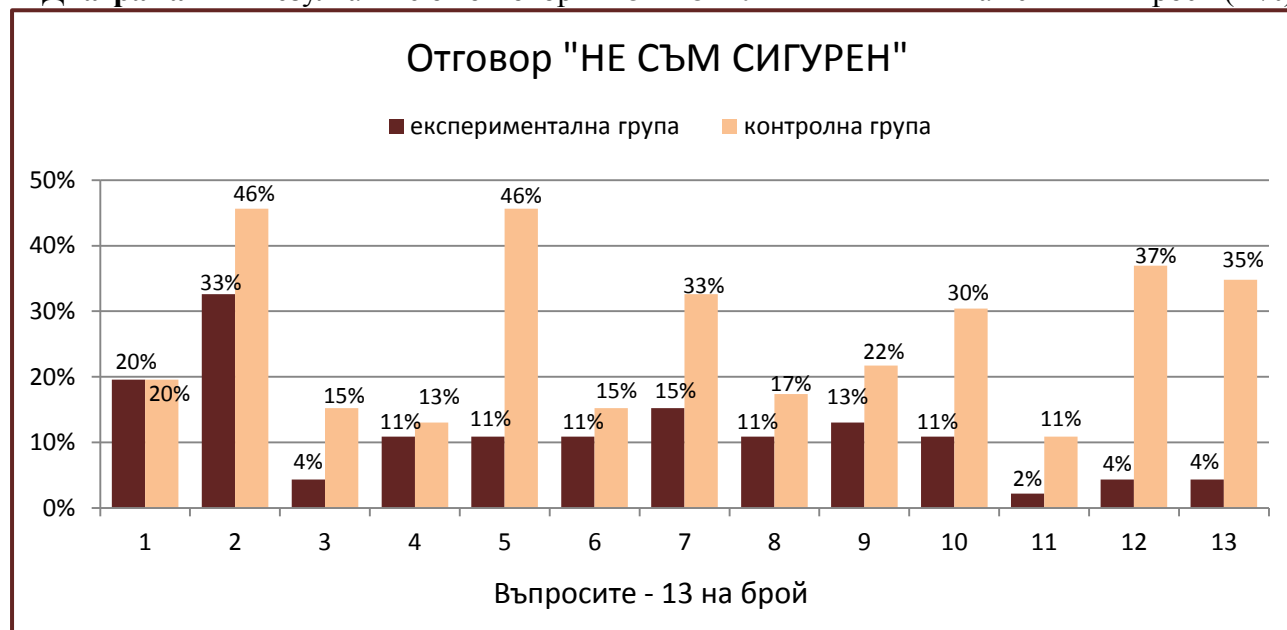

От общите резултати (Диаграма 38) се вижда, че значими разлики в стойностите при верните отговори между двете групи има при почти всички въпроси и тези разлики са в полза на учениците от експерименталната група. Близки стойности между двете групи има само при два въпроса – № 1 и № 6. Тези въпроси са се оказали сравнително лесни и за двете групи, тъй като освен, че стойностите са близки, те са и доста високи (въпрос № 1 – ЕГ-72%, КГ-70%, въпрос № 6 – ЕГ-67%, КГ-71%).

Показателни са резултатите, свързани с броя на учениците, които са посочили отговора „Не съм сигурен“. Диаграма 41 представя в процентно

отношение сравнение между учениците от двете групи, които сами признават, че не могат да отговорят на съответния въпрос, без да се стремят да налучкват верния отговор.

Диаграма 41 – Резултатите от отговор *НЕ СЪМ СИГУРЕН* в ЕГ и КГ на всички въпроси (в %)

Наблюдават се много големи разлики – голям брой от учениците от контролната група отговарят „Не съм сигурен“ на повечето въпроси – за разлика от тези, участвали във формиращия експеримент. Това показва, че учениците от експерименталната група се чувстват по-сигурни и по-уверени в своите отговори (респективно знания), което, от своя страна, е допълнителен показател за разминаването в нивото на знанията на двете групи.

Прави впечатление, че при входящата диагностика (анализ на данните от въпросника, проведен в началото на експеримента) при контролната и експерименталната група няма значимо различие в резултатите. След провеждане на формиращия експеримент (работата по методическата система) при изходящата проверка се установява, че нивото на контролната група е значително по-ниско от това на експерименталната група, което дори е повишено (увеличил се е броят на правилно отговорилите ученици). При това положение може да се направи извод, че високите резултати на учениците от експерименталната група, до голяма степен, се дължат на формиращия експеримент. Във връзка с това, може да се предположи, че той е повлиял положително върху теоретичната подготовка и знанията на учениците от експерименталната група в сферата на декоративно-абстрактната образност в изкуството. Това, от своя страна, предполага, че методическият модул, разработен в настоящата дисертация, е дал положителни резултати, което е признак за високата му ефективност.

3.7. Доказване на хипотезата

Формиращият експеримент повлиява положително върху развитието на творческите умения за работа с ДАХФ на учениците от експерименталната група. За това свидетелстват следните показатели:

- Установява се ясно подчертан интерес и активност от страна на повечето ученици през цялото време на работа по задачите.
- В началото проличава плахост и несигурност, които изчезват бързо и в процеса на работата учениците стават по-решителни и по-уверени в работата си. Започват да проявяват все по-голяма изобретателност и декоративно чувство.
- В експерименталната група има значима промяна във възходяща посока по всички девет показателя за умения за работа с ДАХФ по време на провеждането на формиращия експеримент.

След анализа на изходното ниво и сравняване на данните за творческата дейност на експерименталната и на контролната групи при изпълнение на задача № 4, се установи, че при повечето показатели (с изключение на един) значително по-добри резултати са постигнали учениците от експерименталната в сравнение с контролната група. В същото време, броят на учениците, които не са се справили успешно (при всичките девет показателя), е по-голям в контролната, отколкото в експерименталната група. Това предполага, че формиращият експеримент е повлиял положително и върху творческите умения на учениците, участвали в него.

Резултатите от въпросника за изходяща диагностика сочат, че в края на експеримента нивото на теоретична подготовка по темата на учениците от контролната група е значително по-ниско от това на експерименталната група. Като се вземе предвид факта, че при входящата диагностика при контролната и при експерименталната групи не се установи значимо различие в резултатите, може да се предположи, че формиращият експеримент е повлиял положително върху теоретичната подготовка и знания на учениците в сферата на декоративно-абстрактната образност в изкуството.

В обобщение на посочените по-горе резултати може да се каже, че изводите, формиращи след анализа на всички данни от настоящото изследване, потвърждават, че формиращият експеримент е повлиял положително върху интереса, мотивацията и върху степента на теоретичните знания и художествените умения за използването на ДАХФ на учениците в експерименталната група. Този резултат доказва хипотезата на дисертацията – *убедено може да се твърди, че прилагането на интердисциплинарен*

методически модул (система) за използването на ДАХФ в процеса на обучение по изобразително изкуство в гимназиален етап, повишава интереса, мотивацията и степента на теоретичните знания и художествените умения на учениците и ги стимулира да използват декоративно-абстрактни форми в творческите си дейности.

Резюме на получените резултати

В научно-теоретичен план са проучени и анализирани литературни и други източници (български и чуждестранни), свързани с ДАХФ в сферата на изкуството и в сферата на художественото образование.

Изведен е експериментален модел на методическа система, формирана на базата на анализ и структуриране на натрупания и проучен материал.

В практически план е проведен педагогически експеримент (подготвен, структуриран и технически обезпечен) с ученици от гимназиален етап на образование (в часовете по изобразително изкуство в профилирани паралелки в 10 и 11 клас на средните общообразователни училища) чрез прилагане на създадения експериментален методически модул.

Разработен е съответен диагностичен инструментариум, който е апробиран и приложен в практическия експеримент.

Анализът на събраните данни и резултати, сочи, че чрез проведените дейности с учениците от експерименталната група, формиращият експеримент повлиява положително върху развитието на творческите им умения за работа с ДАХФ, както и върху теоретичната им подготовка и знания в сферата на декоративно-абстрактната образност в изкуството. Анализът на резултатите от въпросника за изходяща диагностика в двете групи показва, че учениците от експерименталната група се чувстват по-сигурни и по-уверени в своите отговори (респективно – знания).

Изводи и заключение

Основните изводи, които могат да се формулират въз основа на резултатите от настоящото дисертационно изследване са:

- Темата за декоративно-абстрактната образност в изкуството е актуална в съвременната социална реалност и е необходимо по-задълбоченото ѝ изучаване в обучението по изобразително изкуство в училище.

- Темата е подходяща за ученици от гимназиален етап на образование, изучаващи изобразително изкуство, тъй като изисква по-високо ниво на осъзнаване на проблема и развити базови умения за работа с художествени изразни средства.

- Теоретичното изучаване на декоративно-абстрактната образност в изкуството е необходима предпоставка за развитие на съвременно художествено мислене и ориентация в днешното визуално ориентирано общество, както и в системата за визуална комуникация.

- Практическите задачи, реализирани в експерименталния модел, водят до по-добри резултати и развитие на художествените умения и теоретичната подготовка на учениците.

- Проведените художествени дейности стимулират развитието на индивидуалното творческо мислене и способстват за формиране на отношение на учениците към изразния език на абстрактната образност.

- Чрез методическия модул за прилагане на ДАХФ в обучението по изобразително изкуство учениците могат да достигнат до по-високо ниво на разбиране на взаимовръзките между теория и практика в учебния процес, а образованието по изобразително изкуство може да бъде по-ефективно.

На базата на резултатите от проведеното емпирично изследване, могат да се формулират по-конкретни изводи, свързани с експерименталния модел, разработван в настоящата дисертация:

- Експерименталният модел влияе положително върху развитието на творчески умения по всичките пет критерия за оценка, формулирани за целите на изследването (1. Умения за композиране, 2. Умения за цветово изграждане, 3. Отношение към задачата – интерес и мотивация, 4. Творческо мислене, 5. Абстрактно мислене – стремеж към абстракция). Това се доказва с отчетената по време на провеждането на формиращия експеримент в експерименталната група значима промяна във възходяща посока по всички девет показатели изведени от критериите. Въпреки повишените стойности на експерименталната група, не се изключва влиянието и на други фактори – програмната система, допълнителните дейности, организирани в различните училища и пр.

– Експерименталният модел се оказва ефикасен по отношение на развитие на творчески умения у учениците при работа с ДАХФ. Това се доказва при сравнение на резултатите от практическите задачи между контролната и между експерименталната групи, където се наблюдават значително по-високи стойности на учениците участвали в експеримента, по всички показатели (с изключение само на един – Показател 1 – Оригиналност, замисъл на творбата, на критерий „Творческо мислене“, където резултатите са относително еднакви и в двете групи).

– Изходното ниво на теоретична подготовка на учениците от експериментална група е по-високо в сравнение с нивото на тези от контролната група (това се доказва след анализа на резултатите от въпросника за изходяща диагностика). При относително еднакви стойности, установени в началото на експеримента (чрез въпросник за входяща диагностика), може да се направи изводът, че формиращият експеримент е повлиял положително върху теоретичната подготовка и знания на учениците в сферата на декоративно-абстрактната образност в изкуството.

Заклучение

Всички изводи показват, че разработеният методически модул за приложение на ДАХФ в процеса на обучение по изобразително изкуство функционира успешно. Предварително заложените очаквани резултати са постигнати, което е предпоставка модулът да бъде приложен в практиката.

Настоящото дисертационно изследване се стреми да подкрепи усилията за намиране на пътища за утвърждаване на художественото образование в гимназиалния етап. Резултатите от емпиричното изследване дават основание да се направи заключението, че прилагането на ДАХФ в обучението по изобразително изкуство в гимназиален етап на средните общообразователни училища води до по-високи резултати и на него трябва да се акцентира по-усилено, защото то спомага за формиране на висока визуална култура и грамотност, което е предпоставка за адекватно адаптиране на учениците в съвременната социална реалност. Във връзка с това настоящото изследване отговаря на потребностите на практиката, като запълва недостатъчно добре разработена до този момент област. Постигнатите резултати доказват потенциал за евентуално надграждане и усъвършенстване в бъдещи педагогически инициативи, както в традиционното, така и в неформалното художествено образование. Успешното провеждане на педагогическия експеримент и доказването на хипотезата на изследването са аргумент за ефективността и успешното функциониране на разработения методически модул.

Приноси на дисертационния труд

1. Темата на дисертацията е формулирана по начин, по който не е представяна в българската и чужда научна литература. Проучването представлява оригинална (авторска) гледна точка към проблемите на декоративно-абстрактната образност в педагогически аспект, базирайки се на вече съществуващи научни разработки за същността, произхода и приложението на ДАХФ в изкуството.

2. Подбран е, анализиран е и е систематизиран богат теоретичен материал, включващ преводи на текстове, част от които не са публикувани на български език в научната литература.

3. Синтезирана е и е структурирана теоретична информация, обвързана с проблемите на ДАХФ, съдържаща се в Държавните образователни изисквания, в учебните програми и планове на 10 и 11 клас (Културно-образователна област: Изкуства; Учебен предмет: Изобразително изкуство).

4. Структуриран е и е апробиран експериментален модел на оригинална методическа система, занимаваща се с въпроса за приложение на ДАХФ в обучението по изобразително изкуство в гимназиален етап на образование в средното общообразователно училище (СОУ), която би могла да бъде интегрирана в практиката, и която предлага съвременно теоретично и практическо реализиране на актуален образователен модел.

5. Разработен е и е апробиран диагностичен инструментариум за оценяване, като е формирана оригинална система от критерии и показатели за проучване и установяване нивото на художествени умения на учениците.

6. Експерименталният модел е апробиран в масовата практика като по експериментален път е доказано, че въвеждането на система от методи, свързани с употребата на ДАХФ, прилагани в процеса на обучение по изобразително изкуство в 10 и 11 клас (паралелки с профил Изобразително изкуство в СОУ), влияе положително върху интереса и мотивацията, и повишава качеството на теоретичните знания и художествените умения на учениците.

Публикации на докторанта, свързани с дисертационния труд

1. „Аспекти на обучението по изобразително изкуство в контекста на съвременната социална реалност“. Доклад. В: *Сборник научни доклади на СУ от докторантски научен семинар* (с. 293-301 / ISBN: 978-619-194-002-8) към конференция с международно участие „Съвременни предизвикателства пред педагогическата наука“ (СУ „Св. Климент Охридски“ / 6-8 юли, 2014 г.).
2. „Декоративно-абстрактната образност в обучението по изкуства – отношение и художествени предпочитания на днешните български гимназисти“. *Списание на Софийския университет за образователни изследвания* (Бр. 1 / 01.04.2014), ISSN 1314-8753, София, http://journal.e-center.uni-sofia.bg/site/wp-content/uploads/downloads/2014/04/V.Stoyanova_SUJER_2014_1_ED_.pdf
3. „Декоративно-абстрактната форма на спиралата като символ и смислово понятие в културата и изкуството“. Студия. В: *Годишник на СУ „Св.Климент Охридски“, ФНПП за 2013 г. – Том 106* (ISSN 0861-8216), София, 2015, Университетско издателство „Св.Климент Охридски“ (с. 249-262).

Участия в научни конференции, семинари и проекти

1. Участие в международен семинар на тема „Персонален и групов опит при работа по арт проекти в мултинационален екип“, (Дрезден, Германия, 05-10.09.2014 г.), с доклад на тема „Декоративно-абстрактните художествени форми като тема в проектите за деца, младежи и възрастни“.
2. Участие в Докторантски научен семинар на тема „Докторантски изследвания в отговор на съвременните предизвикателства пред педагогическата теория и практика“, част от научна конференцията с международно участие (СУ „Св. Климент Охридски“, София, България, 06-08.06.2014 г.), с доклад на тема „Аспекти на обучението по изобразително изкуство в контекста на съвременната социална реалност“.
3. Участие (като бенефициент) в Проект № BG051PO001-3.3.06/26: „Развитие и усъвършенстване на междуфакултетска Докторантска програма в областта на педагогическите изследвания и електронното обучение в СУ“ – изнасяне на презентации, посещение на докторантско училище и участия в изнесени обучения, организирани в рамките на проекта.
4. Участие в докторантски семинар „Докторантски четения 2012 г.“ на Факултет по начална и предучилищна педагогика, СУ „Св. Климент Охридски“ – изнасяне на презентация, свързана с дисертационния труд, както и участие в организационния екип на събитието, (София, България, 27.11.2012 г.).